

KULTURNA ANTROPOLOGIJA SINJA I OKOLICE

Poljak, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:576255>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

KULTURNA ANTROPOLOGIJA SINJA I OKOLICE

MARTA POLJAK

SPLIT, 2022.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

KULTURNA ANTROPOLOGIJA SINJA I OKOLICE

**Studentica:
Marta Poljak**

**Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić**

Split, 2022. godine

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Povijest Sinja i okolice.....	3
3. Svakidašnji život.....	5
4. Crkveno-pučka baština.....	8
4.1. Advent.....	9
4.1.1. Sveta Barbara	9
4.1.2. Sveti Nikola, biskup.....	10
4.1.3. Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije.....	10
4.1.4. Sveta Lucija	10
4.1.5. Badnjak	11
4.2. Božić	12
4.3. Sveti Stjepan prvomučenik	13
4.4. Sveti Ivan apostol.....	13
4.5. Sveta nevina dječica.....	14
4.6. Silvestrovo	14
4.7. Nova godina.....	15
4.8. Sveta tri kralja	16
4.9. Poklade.....	16
4.10. Korizma i Uskrs	17
4.10.1 Cvjetnica	19
4.10.2. Veliki četvrtak.....	20
4.10.3. Veliki petak.....	20
4.10.4. Velika subota	21
4.11. Sveti Josip	21
4.12. Sveti Juraj.....	22
4.13. Sveti Marko.....	23

4.14. Spasovo	24
4.15. Duhovi.....	25
4.16. Tijelovo	25
4.17. Sveti Antun Padovanski	26
4.18. Sveti Ivan Krstitelj	26
4.19. Velika Gospa.....	27
4.20. Svi sveti i Dušni dan	28
5. Kulturni život u Sinju.....	29
5.1. Gradska glazba Sinj	29
5.2. Sinjska ferata <i>Rera</i>	31
5.3. Sinjski (olimpijski) bazen	34
5.4. Narodna drama i igre	36
5.5. Folklor i narodni plesovi.....	39
6. Viteška igra <i>Alka</i>	40
6.1. Obrana Sinja od Turaka	41
6.2. Tri soneta i oda u čast Alke.....	43
6.3. Alka kroz povijest	47
6.4. Alka i narod.....	49
6.5. Alka izvan Sinja.....	51
7. Zaključak.....	53
Literatura:.....	55
Sažetak	60
Abstract	61

„Golemo Sinjsko polje na žarkom ljetnom suncu činilo se još veće jer modrušasta maglica sakrivaše očima udaljene bregove. Sve je mirovalo u podnevnom žaru, a daleke, daleke kamene planine jače se modrile vireći nepomično iza te niske i tanke maglice. Činilo se da je cijela Krajina u raskošnu ljetnom snu ili kao da počiva nakon ljute borbe i izvršena junaštva. Krajem toga polja vuče se tihano nevelika rijeka s koje silno sunce dizaše onu plavu maglu, da se kroza nju poigra svojim zrakama. To je Cetina, što daje ime svoj prostranoj Krajini nadaleko i široko oko sebe.“

Dinko Šimunović, *Alkar*

1. Uvod

Da bi se bolje razumjela sintagma kulturna antropologija potrebno je objasniti obje njene sastavnice. Riječ *kultura* možemo povezati s nizom latinskih riječi *culte*, *cultor*, *cultrix*, *cultus*, *cultura* kojima je u osnovi glagol *colo*, *colui*, *cultum* što znači težiti, obrađivati, njegovati, gajiti. Ovaj pojam razvili su antropolozi krajem 19. stoljeća.¹ Danas postoji više definicija kulture ovisno o području unutar kojeg se promatra (biologija, arheologija, itd.). Jedna od definicija ističe kako kultura „označava složenu cjelinu institucija, vrijednosti, predodžaba i praksi koje čine život određene ljudske skupine, a prenose se i primaju učenjem“², druga pak kaže da je kultura „način života koji je izgradila neka skupina ili zajednica ljudi na određenom području, a koji se prenosi s naraštaja na naraštaj. Uključuje ponašanje, materijalne stvari, ideje, običaje, institucije, vjerovanja i dr.“³ Tijekom proučavanja kulture znanstvenici su uspjeli izdvojiti neke opće karakteristike kulture: kultura je zajednička, kultura se uči, kultura se temelji na simbolima i kultura je integrirana.⁴ Prva karakteristika kulture koja opisuje kulturu kao zajedničku znači da ona podrazumijeva zajedničke ideale, vrijednosti i standarde ponašanja za sve članove čime pojedinac postaje shvatljiv drugim pripadnicima istog društva. Nadalje, djeca uče kulturu kroz suživot s njom, a proces kojim se kultura prenosi s jedne generacije na drugu naziva se enkulturacija⁵. Da se kultura temelji na simbolima između ostaloga dokazuje i jezik kao najvažniji dio kulture, a sam predstavlja skup simbola jer se riječima zamjenjuju predmeti. Posljednja karakteristika navodi da je kultura integrirana, a to se odnosi na tendenciju da „svi aspekti kulture funkcioniraju kao uzajamno povezana cjelina“⁶.

S druge strane, antropologija označava „proučavanje ljudskog roda na svim mjestima i kroz sve vrijeme njegova postojanja“⁷. Antropologija kao znanost dijeli se na fizičku i kulturnu, dok se kulturna antropologija dalje dijeli na arheologiju, lingvističku antropologiju i etnologiju. S obzirom da je sposobnost za kulturu ukorijenjena u ljudsku biološku prirodu, fizička i kulturna antropologija ne mogu jedna bez druge.⁸ Predmet proučavanja kod

¹ William A. Haviland, *Kulturna antropologija*, Zagreb, 2004., str. 34

² Enciklopedija: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34552> (pristup 5.6.2022.)

³ Isto.

⁴ William A. Haviland, *Kulturna antropologija*, Zagreb, 2004., str. 34-41

⁵ Isto.

⁶ Isto, str. 41

⁷ Isto, str. 5

⁸ Isto.

antropologije je ljudski rod pa mnogi dovode u pitanje njenu znanstvenost. Svaki znanstvenik svoj rad započinje hipotezom koju nastoji potvrditi ili opovrgnuti. No, za antropologa je to nešto teže jer „teško je nekome tko je odrastao u jednoj kulturi postaviti hipoteze o drugima, a da one nisu kulturno ograničene“⁹. Druga teškoća kod antropologije kao znanosti je nemogućnost ponavljanja. Dakle, antropolozi teško mogu provjeriti rezultate svojih kolega zbog: teškog pristupa i prihvaćanja u nezapadnim kulturama, ograničenog broja znanstvenika u tom području, ograničenih financijskih sredstava, mijenjanja kulture, itd.¹⁰

Dakle, definicijama kulture i antropologije zajednički je čovjek i njegovo djelovanje. Međutim, prema riječima Cvjetka Milanja, postoje i neke razlike između kulturologa i antropologa: „Kultura, i „njena“ kulturologija, odmiče se od antropologije u smislu što nije eksperimentalna znanost koja traga za pravilima, nego je više dakako interpretativna znanost koja traga za značenjima, upisanima u ona područja koja istražuju antropolozi,... I antropolozi su, po uzoru na de Saussurea, već manipulirali označiteljima, ali kulturolozi bi trebali „isključivo“ raditi s njima.“¹¹

Kao što je vidljivo i u samom naslovu, ovaj diplomski rad bavi se kulturnom antropologijom ili jednostavnije rečeno proučavanjem ljudi točnije stanovnika na području Sinja i okolice. U radu su zastupljene sve prethodno spomenute grane kulturne antropologije. Počevši od predstavljanja bogate povijesti Sinjske krajine o kojoj saznajemo zahvaljujući materijalnim ostacima ulazimo u područje arheologije, zatim kroz citirane isječke intervjua starijih Sinjana i pjesme može se proučiti govor ovoga kraja što zanima lingvističku antropologiju i na kraju sa stajališta etnologije prikazano je ponašanje ljudi ispričano od strane kazivača jer „kao što dijete uči ispravno ponašanje od svojih roditelja, tako kazivači pomažu etnologu na terenu razotkriti misterije onoga što je, u početku, tek nepoznata kultura“¹².

Metodologija ovoga rada podrazumijeva rad na terenu. Razgovarala sam s tri osobe starije životne dobi, ali različitog spola tako da prikažem i mušku i žensku verziju priče. U radu je navedena njihova izvorna riječ kako bi se očuvao govor ovoga kraja točnije ikavski govor i neke zastarjele riječi koje se više i ne mogu čuti. Kazivači su bili Pera Poljak rođena Bošković 3. lipnja 1946. godine u Gali, a nakon udaje živi u Glavicama, zatim Josip Delaš

⁹ William A. Haviland, *Kulturna antropologija*, Zagreb, 2004., str. 22

¹⁰ Isto.

¹¹ Cvjetko Milanja, *Opis i definicija kulture* (Konstrukcije kulture), Zagreb 2012., str. 21

(https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/studije/16/milanja_kk_011.pdf pristup 5.6.2022.)

¹² William A. Haviland, *Kulturna antropologija*, Zagreb, 2004., str. 14

rođen 7. rujna 1949. godine na Zelovu i Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

2. Povijest Sinja i okolice

Grad Sinj i njegovu okolicu krasi bogata povijesna i kulturna baština. Geografski gledano, ovaj je prostor poseban po trima planinama koje ga okružuju, a to su Kamešnica, Svilaja i Dinara. No, svakako treba spomenuti i rijeku Cetinu koja je svojim tokom i pritocima, metaforički i vizualno podsjećajući na krvotok, udahнула život ovom kraju zvanom po njoj Cetinska krajina. Zbog toga, često se za Cetinu upotrebljava metafora *žila kucavica*. Baš kao što žila kucavica prenosi krv od srca po cijelom tijelu i omogućava život, tako i rijeka Cetina prenosi vodu od izvora u Vrlici prema cijelom Cetinskom kraju što je omogućilo bogat poljoprivredni, kulturni, i svaki drugi aspekt života. Ova je rijeka u svom koritu skrila mnoge ostatke i dokaze o nastanjivanju ovih prostora i životu ljudi počevši od najstarijih razdoblja prapovijesti. Neki od spomenutih dokaza su: kameni ručni klin¹³ iz starijeg kamenog doba pronađen kraj Hana, koštana motika i keramičko posuđe¹⁴ iz mlađeg kamenog doba pronađeni kod Trilja i Rumina, bakrene sjekire i brončani bodeži¹⁵ metalnog doba pronađeni u Trilju, Otoku i Obrovcu Sinjskom, itd.

Bernard Stulli navodi dva glavna razloga bogate povijesti Sinjske krajine: „Prvi od njih proizlazi iz geografskog položaja, kvalitete tla...jednog od ekonomski najvrednijih dijelova Dalmatinske zagore“, a drugi je razlog „u prometnim artiljerijama što su presijecale dolinu Cetine“¹⁶. Bez obzira na razloge, za ovaj rad važna je nepobitna činjenica da bez rijeke Cetine ovaj kraj ne bi imao ovako bogatu povijest o kojoj će detaljno biti riječ u nastavku. Naime, svako povijesno razdoblje donijelo je i promjene u Cetinskoj krajini.

U vrijeme Antike prostor Cetinskog kraja naselili su Delmati. Naziv tog naroda potječe od albanske riječi *delme* u značenju ovca što povezujemo s njihovim načinom života, s obzirom na to da su se primarno bavili stočarstvom.¹⁷ Ova se grana gospodarstva na ovim prostorima zadržala i do danas jer su, kako navode Gamulin i Vidović (1968), „bujne zelene livade te pašnjaci po planinama Dinare i Kamešnice stvarali odlične uvjete za to“¹⁸. Autorica Morić (2012) povezuje prvo spominjanje Delmata upravo s Rimljanima: „Antički izvori ih

¹³ Martin Vrgoč, *Pregled povijesti grada Sinja*, Sinj 2009., str. 12

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Bernard Stulli, *Kroz historiju Sinjske krajine* (Studije i građa o Sinjskoj krajini), Zgreb 1968., str. 5

¹⁷ Vrgoč Martin, *Pregled povijesti grada Sinja*, Sinj 2009., str. 17 (prema Macan, 1991.)

¹⁸ Jelena Gamulin i Ilda Vidović, *Etnografski prikaz Sinjske krajine*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968. str. 95

prvi put spominju u 2. st. pr. Kr. prilikom prvog okršaja s Rimom“.¹⁹ Naime, pretpostavlja se da je bilo čak šest delmatskih ratova od kojih je onaj šesti bio posebno težak za Delmate, a svakako značajan jer su se borbe dijelom vodile i u Cetinskoj krajini. Taj rat trajao je između 40. i 33. godine prije Krista. Osim zbog lokacije, ovaj rat značajan je i po tome što je rimsku vojsku predvodio Oktavijan²⁰. Točnu lokaciju održavanja borbe između Oktavijana i Delmata navodi Martin Vrgoč (2009): „Oktavijan se sukobio s Delmatima kod Setovije. Pretpostavlja se njezin položaj na gradini Šušanj, između sela Radošića i Lučana (s desne strane ceste Sinj – Drniš)“.²¹ Bitka je završila pobjedom Rimljana, iako nije bila nimalo laka uzimajući u obzir da je Oktavijan ranjen. Naravno, Delmati se nikako nisu mirili s rimskom vlašću na što ukazuju brojni ustanci koje su godinama nakon izazivali. Naime, ova priča posebno je zanimljiva zbog značaja rijeke Cetine jer tok rijeke predstavljao važan komunikacijski smjer²² u spomenutim ratovima s Rimljanima.

U srednjem vijeku odvila se seoba Hrvata iz Bijeke Hrvatske u Dalmaciju. Nikola Lašvanin u svome Ljetopisu navodi predaju o dolasku Hrvata:

*Dojdoše iz priko Babinih gora Hervati najprvo u Dalmaciju i ove sadanje hrvatske i slovinske strane, s mlogim bojem istiravši Abare, ovdje se nastaniše. Prid ovim bijaše pet bratje: Kluka, Klobej, Kožočeš, Muklo, Hrvat i dvi sestre: Tuga i Buga. I od njih Dalmacija, koja je od mora do Dunava dosegla, hrvatsko ime prija, i zove se do današnjega dneva. – Upade u turske ruke Peršija; Turci se odvojiše od oblasti rimskih cesara.*²³

O njihovom dolasku na ove prostore svjedoče i neki toponimi u Cetinskoj krajini i okolici koji podsjećaju na imena braće i sestara: Hrvace (Hrvat), Kosinac (Kosjenac), Tugare (Tuga), itd.²⁴ U ranom srednjem vijeku osnovana je Cetinska županija, a započinje se i s pokrštavanjem Hrvata. Na temelju postojanja rijeke Cetynia u Poljskoj, pretpostavlja se da su naziv za rijeku Cetinu Hrvati donijeli iz pradomovine²⁵. Kasni srednji vijek na ovom području obilježili su velikaši poput Arpadovića, Šubića Bribirskih, Nelipića, Frankopana, cetinskih kezova Talovaca i ostalih.

¹⁹ Morić Ivana, *Običaji Delmata*, Zadar, Vol. 5. No. 5., 2012., str. 55

²⁰ Oktavijan je postao prvi rimski car pod nazivom Oktavijan August. Punim imenom Gaj Julije Cezar Oktavijan, kao pranećak Julija Cezara uzima njegovo ime. Na početku 27. g. pr. Kr. od senata prima naslov *augustus* (uzvišeni) te ga počinje koristiti kao vlastito ime.

²¹ Vrgoč Martin, *Pregled povijesti grada Sinja*, Sinj 2009., str. 18

²² Isto, str. 17

²³ Marko Dragić, *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*, Split, 2009. str. 23, prema Lašvanin, 1981.

²⁴ Martin Vrgoč, *Pregled povijesti grada Sinja*, Sinj 2009., str 33 (prema Šime Jurić, 1965.)

²⁵ Isto., str 37 (prema Stjepan Gunjača, 1937.)

Novi vijek javlja se u Sinjskom kraju s osmanlijskim napadima. Godine 1513. Turci započinju s napadima na Sinj i današnju Cetinsku krajinu. Prema riječima sinjskog franjevca Ivana Mrkovića, naši predci naseljavaju cetinsku dolinu 1687. godine bježeći pred Turcima.²⁶ S druge strane, Mletačka Republika želi širiti svoj teritorij na kopno tako da se ovaj kraj više od dva stoljeća nalazio u sredini između dvije vatre, dvije moćne vojske te između kršanstva i islama. Do promjene dolazi 1715. godine kada se dogodila čudesna obrana Sinja uz *hrabre sokolove Cetinjane* o čemu će pjevati i Kačić u *Ugodnom razgovoru*:

*Sinju grade, zlatni buzdohane,
Od starine junački mejdane,
U Cetini gnjizdo sokolovo,
Koga gleda oko principovo!
U tebi se legu sokolovi
Cetinjani mladi vitezovi,
Koji Turkom rane zadadoše
I ruse im glave odsicaše.²⁷*

Nakon toga, Cetinskom krajinom vlada mletačka uprava, potom Austrija²⁸, zatim Francuska²⁹ pa ponovno Austrija³⁰. Za to vrijeme grad Sinj od grada s utvrdom postaje grad sa trgovom, crkvom, školom, poštom, sudom, itd.

Nove političke okolnosti započinju krajem Prvog svjetskog rata točnije 29. listopada 1918. kada Hrvatska ulazi u Državu Slovenaca, Hrvata i Srba koja će 1921. godine postati Kraljevina SHS, a 1929. godine i Kraljevina Jugoslavija. Na koncu Hrvatska dobija svoju samostalnost 25. lipnja 1991. Što se tiče Sinja i okolice, nastavlja se urbanizacija i industrijalizacija otvaranjem raznih poduzeća, dobijanjem električne rasvjete 1923., razvojem prometa, sporta, kulture i turizma.

3. Svakidašnji život

Što se tiče načina života u Cetinskoj krajinu, s obzirom da su stanovnici ovog kraja uzgajali stoku i obrađivali njive u Sinjskom polju, može se lako zaključiti da je riječ o skromnom i oskudnom životu u svakom smislu te riječi.

²⁶ Fra Ivan Marković, *Sinj i njegovo slavlje god. 1887.*, Matica hrvatska Sinj, 1898.

²⁷ Isto, str. 32

²⁸ Mir u Campoformiju 17. 10. 1797.

²⁹ Mir u Požunu (Bratislavi) 26. 12. 1805.

³⁰ Bečki kongres 1814.

Prehrana ovog stanovništva bila je sve samo ne raznolika. Naime, jedino što se jelo bile su kaše od kukuruznog ili pšeničnog brašna te tzv. pura začinjena *varenikom*³¹, kiselinom, lojem ili maslom. Maslo bi se radilo „u *stapu*, visokoj uskoj drvenoj posudi, a tuku ga *mećajom*. Tekućina koja ostaje pošto je maslo sakupljeno, zove se *metenika* ili *mlačanica* i ona služi kao piće ili kao začin“³². Ipak, zimi se nešto više konzumirao kupus i meso u malim količinama³³.

Glavna spiza bila je pura začinjena s lojon, a loj je poznat čin ga staviš odma se smrzne tako da oko zubi dođe i ostalo. To je bilo Bože ti mene oslobodi. A bilo ti je ovako, ljudi su išli u crkvu na misu. I onda se pivalo:

*Eto iđu misari
sipaj puru*

Bakra, nije bilo lonca, bila je bakra iz Potravlja i ja sam je ima i jio iz nje. A sudi, glavne su bile zdile od drveta, kaške su bile sa Zelova. Živilo se vrlo, vrlo, vrlo oskudno, vrlo teško. Osobito znalo je proč po trista godina da se ništa minjalo nije. Kuća koju su moji naslijedili od iljadu šesto osandeset sedme godine, moj se ćaća u njoj rodio dalje ti neću govorit. Dakle, ništa se nije posebno događalo. Inače, ko je ima pet kvarata pure, a to znači oko trista kila pure ima je šta pojist. A sija se onaj kukuruz koji je imao maksimum sedandeset, osandeset zrnja na klipu. Dalje, bili su konji jadni, voli jadni i ostalo. Vrlo je malo ljudi i imalo. Imali su nešto Dolići dobre konje, Ljubičići. A inače, bilo je onih koji su imali jednog ovčića i bio je drveni plug i to ti je bilo sve. U Glavicama niko nije imao špajer. Sve je bilo na komin. Pojavili su se špajeri tridesetih godina i takozvani zidani špajeri. Ima je ploču od giza, a sa strane su bili matuni i jedino je to bilo. Kasnije su se pojavile neke štuve i ostale stvari, ali sve je to bilo Bože ti mene oslobodi. Jist nisi ima ka, mora si ono šta je ostalo od podne. Zašto? Jer triba ložit vatru, al' nisi ima drva. Ima si jednu sviću ćoru i ta svića je unutra imala malo ulja ili masti, loja i ostalo si metio pamuka i dok bi se večeralo to je radilo jer ponistre nije bilo, bila su samo vrata. Čovjek i životinja u zajedno spavali. Krave su bile, ja sam bio u toj situaciji. Krava je bila ispod mene

³¹ kuhano mlijeko

³² Jelena Gamulin i Ilda Vidović, *Etnografski prikaz Sinjske krajine*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968. str. 101

³³ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968.

uvezana daleko 60 centimetara. A kuće su imale debele zidove. Onda, na njivu se nosila pura i mlaćanica jer ko je vidio dat kiselo mliko jer to je tribalo ukiselit, tribalo je imat malo masla. To je bio specijalitet, pojist puru i iza popit malo mlika. Kiseli kupus se vario četvrtkom i nediljon, a to je teklo do poklada. Od poklada nije bilo mesa jer prase nije ima čin ugojit. Kad je poče bolji život? Šezdesetih godina.³⁴

Ovakav način života svakako je utjecao i na zdravlje ljudi. Uspješno bi bile savladane površinske rane, opekotine i lomovi, dok za tzv. unutrašnje bolesti uglavnom nije bilo lijeka. S obzirom na opisano siromaštvo, stanovništvo nije moglo kupovati lijekove pa su lijekovi bile biljke i sve ostalo iz prirode što može poslužiti svrsi.³⁵ Neke od ljekovitih trava bile su:

„...bokica za rane, kuhana kora od nekih drveća-stabala protiv šuge (svraba), neki korijen dinarske trave protiv bolesnog šupljeg zuba, slanina i luk protiv gnjajnih čireva i sl. Za svježere rane i posjekotine koristila se trenutno vlastita mokraća i meka strugana mulika u vidu praška za brže zacjelivanje rana. Mokraća se koristila i za ublažavanje bolova od žuljeva na dlanovima i prstima ruku. Za skidanje temperature stavljali su se oblozi od kuhanog tijesta ili rakije na čelo, vrat, tabane, dlanove i grudi. Protiv upala i reuma korišćena je borova smola 'ceret'.“³⁶

Također, veliki problem bila je i loša higijena:

Kaže žena umrlo joj dite, fala Bogu sad iman anđela. Radile su to seoske babice koje nisu prale ruke i mnoge su žene od toga umirale. Al' to nije čudo jer ti računaj u devetnestome stoljeću Europa je bila umirala od toga. Onaj mađarski ginekolog je prvi uve da tribaju se prat ruke u sapunu i na taj način rodit. A ovde je bila Poljakuša glavna babica.³⁷

Unatoč teškom fizičkom radu i lošoj prehrani, stanovništvo ovog kraja je ipak uspjelo organizirati različite oblike razonode:

Na Piketu su ti bile konjske trke, čak su bile međunarodne trke kasnije. Dolazili su konji iz Maglaja³⁸, iz Kupresa. Onda ti je bio najznamenitiji konj Josipa Livandića Lisac jedan. Bilo je to nešto izvanredno, brzo i ugodno. Onda su se na tim trkama

³⁴ Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

³⁵ Josip Miličević, Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968.

³⁶ Filip Jadrijević – Brajko, *Glavice kroz stoljeća*, Split 1989., str. 68

³⁷ Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

³⁸ Maglaj je grad i općina u Bosni i Hercegovini.

prodavale grotulje, rano vino koje bi prispilo tamo oko petnosti devetog, onda bi vino se prodavalo slatko i tako dalje. Inače to je bilo navijanje. Zbio se jedan događaj, on je iz ranih dvadesetih godina. Okladio se splitski trgovac i jedan iz Krupe da ko će prije doć na Vaganj, on sa svojon kobilon ili on sa svojin auton. I ta kobila je došla na tri minuta prije nego je doša on s auton. Onda se kladio isto jedan s Cetine Gaurina Joko. Kladili su se s Cetine, od Čatine kuće do Piketa. Bila je masna oklada, za deset iljada bivši jugoslavenski dinara, a to ti je nešto sada više od milijuna kuna. Kladili se ko će prije doć. Međutim, njegova kobila, ovaj šta se kladio, imala je ždribe i on je ostavio ždribe na Piketu. I on je iša od Cetine i prije je kobila došla od konja. Ona je išla za ždribeton. Dakle, bilo je svakakvih običaja. Onda je bio jedan konj Vezir se zva, isto strašna konjina za na trke. Oću reć to je bila velika svečanost te trke, čak veća od Alke.³⁹

4. Crkveno-pučka baština

Naslov Crkveno-pučka baština sugerira da se upravo ono crkveno ili religijsko ispreplelo s pučkim ili narodnim. Na taj način, svakom crkvenom blagdanu i običaju dodan je i društveni aspekt. Poznato je kako Crkva vrijeme kroz godinu dijeli na Advent, Božić, Korizmu, Uskrs i Vrijeme kroz godinu. Prema tome, držeći se ove podjele, u ovom će radu biti opisani blagdani i običaji koje vežemo uz svaki od ovih razdoblja u godini s naglaskom na one koji se posebno slave u Sinju i okolici. Da bi se nešto smatralo običajem, prema riječima njemačkog etnologa Bimmera, treba ispunjavati nekoliko kriterija: „običaj nije poželjna radnja niti radnja koja se spontano odvija, već traži određenu pravilnost i ponavljanje, skupinu koja ga izvodi i za koju ta radnja ima značenje, k tome, običaj zahtijeva da je tijekom radnje obilježen početkom i krajem, a da je formalni i znakovni jezik poznat skupini koja ga izvodi.“⁴⁰ Navedeni kriteriji primjenjivi su i na događanja koja prate blagdane opisane u nastavku, stoga, riječ je o religijskim običajima Cetinskoga kraja. Prema Havilandu, važno je sudjelovati u religijskim svečanostima jer „može stvoriti osjećaj vlastite transcendencije – val smirenja, sigurnosti pa čak ekstaze – ili osjećaj bliskosti s ostalim sudionicima“.⁴¹

³⁹ Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

⁴⁰ Čapo-Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Zagreb, 1997., str. 8 (prema Bimmer, 1994.)

⁴¹ William A. Haviland, *Kulturna antropologija*, Zagreb, 2004., str. 355

4.1. Advent

Prvo razdoblje o kojem će biti govora je Advent. Poznato je da se advent slavi još od 4. stoljeća, a naziv Advent dolazi od latinske riječi *adventus*, *-us*, *m.* što znači dolazak, početak.⁴² Smatra se početkom jer je to vrijeme u godini kada vjernici iščekuju rođenje odnosno dolazak Isusa Krista sina Božjega od kojega počinje Novi zavjet. Zato se za Advent često koristi i naziv *Došašće*. Ovo vrijeme iščekivanja traje četiri nedjelje. Nije slučajnost da se radi baš o četiri nedjelje. Naime, važna je simbolika broja četiri jer upravo te četiri nedjelje simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista⁴³. Običaj je da se pale četiri svijeće na advetskom vijencu, svake nedjelje po jedna, što se očuvalo do današnjih dana. Svaka od četiriju svijeća nešto simbolizira pa tako prva simbolizirala stvaranje, druga utjelovljenje, treća otkupljenje i četvrta svršetak.⁴⁴ Narod se kroz vrijeme adventa sprema za Isusov dolazak kroz molitvu, post, ranim misama takozvanim *zornicama*, itd. Blagdani koji se slave u ovo vrijeme, a biti će posebno izdvojeni u nastavku, su: sv. Barbara, sv. Nikola, Bezgrješno začće blažene Djevice Marije i sv. Lucija. To su sve blagdani koji označavaju službeni početak Božića.⁴⁵

4.1.1. Sveta Barbara

Blagdan sv. Barbare slavi se 4. prosinca, a to je 21 dan prije Božića. Taj se dan u narodu spominje kao *Barbarinje*⁴⁶. Sveta je Barbara zaštitnica vojnika, rudara, vatrogasaca, zatvorenika, groma, požara, itd. Običaj je da se na ovaj dan pšenice stavi u posudice ili tanjure. Kroz 21 dan do Božića, pšenica naraste te se koristi kao ukras uz bor. Na ovaj bi način ljudi predviđali hoće li im urod u polju biti dobar kao i pšenica ili loš ako pšenica ne bi uspjela. Međutim, ako bismo to gledali kroz kršćansku simboliku, pšenica može označavati kruh točnije Isusovo tijelo, a zelena boja niknute pšenice označava nadu i iščekivanje kraljevstva Božjega⁴⁷. Običaj sijanja pšenice veže se i uz blagdan svete Lucije 13. prosinca.

⁴² Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.

⁴³ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 415.

⁴⁴ Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*. Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4). Split, 2010., str. 468.

⁴⁵ Marina Asturić, *Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi*, *EthnologicaDalmatica* 25, Split, 2018., str. 98

⁴⁶ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 418.

⁴⁷ Marko Dragić, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, str. 155.

4.1.2. Sveti Nikola, biskup

Dana 6. prosinca je spomendan svetog Nikole, Mikole, Mikule ili Mike. Ovaj blagdan je omiljen među djecom jer na svetoga Nikolu postoji običaj darivanja djece koji se sačuvao i do danas. U Sinjskom kraju poklanjale bi se jabuke, suhe smokve ili bademi. Kako je sveti Nikola postao zaštitnikom djece objašnjava legenda koja kaže da je jednom prilikom u gostionici sv. Nikola otkrio da gostioničar ubija djecu i njihovo meso poslužuje gostima. Kada je pronašao troje mrtve djece, znakom križa ih je vratio u život⁴⁸. No, običaj je i da se spomenuti pokloni stavljaju u čizmicu što objašnjava druga legenda o čovjeku koji nije mogao udati svoje kćeri jer nije imao novca za njihov miraz. U pomoć mu dolazi sv. Nikola koji je kroz dimnjak ubacio nekoliko zlatnika točno u čarape koje su se sušile kraj ognjišta⁴⁹. Tim činom sv. Nikola, osim zaštitnika djece, postaje i zaštitnikom neudanih djevojaka, a kasnije i pomoraca, trgovaca, putnika, bolesnika, umirućih, itd.

4.1.3. Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije

Sljedeći blagdan u adventsko vrijeme slavi se 8. prosinca. Na taj dan svetkuje se Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije. Povijesno gledano, kult Marijina bezgrješnoga začća dobio je punu papinsku potvrdu 1477. godine, a zapovjedni blagdan postaje od 1644. g. u Španjolskoj te od 1708. g. u općoj Crkvi.⁵⁰ Kao što se iz naziva blagdana vidi, ovaj dan posvećen čudu koje se dogodilo Djevici Mariji koja je začela je po Duhu Svetomu i rodila Isusa. Od svih žena odabrana je baš Marija, a Božja volja očitovala se i u Evanđelju gdje se navodi kako cijeli nebeski Dvor pozdravlja Mariju preko anđela Gabrijela: *Zdravo milosti puna! Gospodin je s tobom!*, dok je ljudi pozdravljaju preko Elizabete: *Blagoslovljena Ti među ženama i blagoslovljen plod utrobe Tvoje!*⁵¹ Od spomenutih pozdrava, nastala je svima poznata molitva *Zdravo Marijo*.

4.1.4. Sveta Lucija

Već je spomenuto kako se 13. prosinca slavi sveta Lucija ili *Lucinje*⁵². Odbrojavanje do Božića spada na samo 12 dana, a time su i pripreme postale intenzivnije. No, prije govora o običajima na dan svete Lucije zanimljivo je čuti legendu o toj ranokršćanskoj mučenici.

⁴⁸ Marko Dragić, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, EthnologicaDalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 8.

⁴⁹ Marina Asturić, *Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi*, EthnologicaDalmatica 25, Split, 2018., str. 101.

⁵⁰ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 134.

⁵¹ Jeronim Šetka, *Gospa Sinjska, povijest svetišta Majke Božje u Sinju*, Sinj 1983., str.9

⁵² Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 426.

Legenda kaže da ju je otac obećao nekom bogatom mladiću za ženu još dok je bila djevojčica. Nažalost, nedugo nakon otac umire, a majka joj se razboljela. Zbog nemogućnosti pronalaska lijeka, Lucija i njena majka odlaze na grob sv. Agate u Kataniju. Na grobu se Luciji ukazala sv. Agata, a njena majka je ozdravila. Potom, Lucija odlučuje razdijeliti svoje imanje siromašnima zbog čega ju mladić kojem je obećana optužuje da je kršćanka. Priznajući svoju vjeru u jednoga Boga, Lucija je izložena raznim neuspjelim pokušajima mučenja kao što su sramoćenje u javnoj kući, zapaljivanje, vađenje očiju. Zbog toga, svetu Luciju se u hrvatskoj narodnoj tradicijskoj kulturi povezuje s očima, vidom i ženskim ručnim radom. Na kraju Lucija ipak umire ubodom mača u vrat, ali prije smrti predvidjela je skorbu smrt Dioklecijana i prestanak progona kršćana⁵³.

Dan sv. Lucije smatra se posljednjim danom kada se u tanjur ili drugu posudu sije pšenica za božićnu svijeću⁵⁴. Taj običaj može se činiti i na dan sv. Barbare, no u nekim krajevima kao što je i Cetinski, pšenica se stavlja na tanjurić ili neku posudicu upravo na dan sv. Lucije. Od običaja na sv. Luciju u Cetinskom kraju valja još spomenuti i darivanje djece. U Zelovu su roditelji djeci ujutro ostavljali darove i govorili im da ih je donijela sveta Lucija.⁵⁵

4.1.5. Badnjak

Badnjak je posljednji dan ovog adventskog iščekivanja jer iza njega slijedi Božić. Veselje i uzbuđenje tada doseže svoj vrhunac, a ljudi u Cetinskom kraju odlaze do svojih susjeda i rodbine te ih pozdravljaju riječima: *Dobro vam došao Badnji dan!* i *Dobro vam došla Badnja večer!* Svaki dio ovog dana, Badnje jutro, dan i noć, imaju svoje karakterične običaje, obrede i ophode. Na Badnje jutro, djeca su prvi čestitari i navjestitelji Isusovog rođenja.⁵⁶ Na Badnjak su se u kuću unosili *badnjaci*. Radi se o tri panja koje bi domaćin kuće usjekao u šumi. Naime, domaćin bi težio da dovuče što deblje panjeve jer je debljina panja označavala bogatstvo kuće.⁵⁷ U nekim selima Cetinske krajine, urezivao bi se križ u badnjake. U selu Zelovu zabilježen je i običaj pucanja *mijura* koje bi stariji prilikom klanja prasadi ostavljali djeci da se zabavljaju:

⁵³Helena Dragić, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croaticaet Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 244.

⁵⁴ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 426.

⁵⁵ Miličević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. godina, str. 490.

⁵⁶Marko Dragić, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croaticaet Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 400.

⁵⁷ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968., str. 491

A Badnjak to bi bilo lipo. Bilo bi ono slama po kući. Onda badnjaci bi se ložili. To se balalo oko toga. A đava bi bala ako ne popiješ ni zere. Ko popije bala, a ko ne popije nije ništa. A ode se išlo na misu svi. Ko je izere moga odat svak je iša na misu. I kaen ti tako badnjaci, to bi se pivalo. Onda bi ćaća moj kla prasad po selu pa ostavio mijur. To skoči na mijur, onda mijur pukne na Badnju večer. Jeni večer ja i mater, neće tvrd neki bio. Ja skočin sa ne skrinje i ide mater kaže ja san teža. Đavla si ti teža od mene nisi niti zere. Mate skoči pa pane. Kad ono ja izaša vanka i kamenon ga onda je puka.⁵⁸

Na Badnjak su žene pekle kolače kako bi sve bilo spremno za Božić. Budući da se na Badnjak postilo, posebno bi djeci teško padalo odoliti kolačima prije Božića:

Meni mater bila u Slavoniji pa znala peć kolače one suve. Doduše nije niko zna peć osim moje matere. Da nije bila iz Slavonije ne bi ni ona znala. Onda vako koja žena u selu Jele oš ispeć malo kolača, ma oću kaže. Ali kad su pekli kolače na Badnju večer, a na Badnju večer post. A ja onda uzmen, mater tamo peče a ja natrpan u džep i vanka. Našišan se kolača nek je post briga mene za poston. Ne gleda post jesan ja gladan.⁵⁹

Na kraju dana, Badnja večer okupila bi cijelu obitelj za večerom uz svijeću. Za ovaj kraj, običaj je bio blagovati posebnu pogaču bez kvasa *pušnjak*⁶⁰ i pogaču od boljeg bijelog brašna zvanu *česnica*⁶¹. Pogače bi se i ukrašavale križevima, a uz njih bi se pilo crno vino.

4.2. Božić

Božić je veliki kršćanski blagdan kojim se slavi rođenje Isusa Krista. Taj dan karakteriziraju odlazak na svete mise, čestitanje, darivanje, molitva i posebna jela. Zanimljiva je činjenica da korijeni sadašnjih božićnih blagdana potječu iz rimske antike.⁶² Što se tiče hrane, post je završio, a pogače i vino zamijenjeni su bogatijom trpezom:

"Božićni stol za razliku od badnjeg predstavlja obilje. Prepun je božićnih peciva i pečenki...Božićni ručak posebno je bogat...Uz pečenje vrlo često su se, naročito u

⁵⁸ Kazala mi je 2020. godine Pera Poljak, djev. Bošković rođena 1946. u Gali.

⁵⁹ Kazao mi je 2020. godine Josip Delaš rođen 1949. na Zelovu.

⁶⁰ Kazala mi je Pera Poljak 2022. godine, djev. Bošković rođena 1946. u Gali.

⁶¹ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968.

⁶² Kelava, Josipa. 2018. *Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (1). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru. 158.

*sinjskom kraju, na božićnom ručku jeli arambašići ili sarme, sa suhim mesom i kobasicama. Prvi arambašići običavali su se raditi za Svi Svete.*⁶³

Kao i na Badnju večeru, za Božićni ručak palila se svijeća koju bi nakon večere gasili vinom:

*A za Božić ti se obavezno palila svića i vinon gasila. Katolici su ode svi, pravi ljudi. Krunica se molila svako večer kad spratiš blago. A za Božić ti se najviše sprema kiseli kupus i divenice i meso i kobasice. A divenica ti je ono ka krvavica. Bilo ono sve seljački.*⁶⁴

4.3. Sveti Stjepan prvomučenik

Blagdan svetoga Stjepana slavi se 26. prosinca. U narodu se taj dan naziva još i: *Stjepanovo, Stipanovo, Stipanja, Stipanje, Stjepanje, Stipandan, Stipandan Božićni, Stepanan, Stipajdan, Štefanje, Šćepandan i sl.*⁶⁵ Poznato je da je sveti Stjepan bio prvi među sedam đakona koje su birali apostoli nakon Isusa Krista, ali je lažno optužen da je govorio protiv Mojsija te je zbog toga kamenovan na smrt.

I u Sinjskoj se krajini obilježavao blagdan svetoga Stipana. Po sinjskim običajima na blagdan svetoga Stipana išlo se u posjete rodbini i prijateljima, a ako su neki od njih u svađi, toga bi se dana pomirili i razgovarali premda sutra opet neće razgovarati.⁶⁶ Te posjete bi se pretvorile u vesela druženja. Naime, spominje se i sviranje na gusle i diple, dok bi grupe cura i momaka pjevale gangu i igrale kolo.⁶⁷

4.4. Sveti Ivan apostol

Kada je riječ o svetom Ivanu apostolu treba istaknuti da je on bio najmlađi apostol, propovjednik, mučenik i svetac koji je djelovao na ramedži Staroga i Novoga zavjeta.⁶⁸ Iz Biblije je poznato kako je upravo njemu Isus na križu povjerio svoju majku i Djevici Mariji

⁶³ Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 19.

⁶⁴ Kazao mi je 2020. godine Josip Delaš rođen 1949. na Zelovu.

⁶⁵ Marko Dragić, *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020.

⁶⁶ Marko Dragić, *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 57 (prema zapisu Antonije Arbanas 2009. godine kazala je Ana-Marija Arbanas, djev. Šabić, rođ. 1930.)

⁶⁷ Marko Dragić, *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 77 (prema zapisu Martine Vlašić u Sinju 2009. god. Kazao joj je njezin otac, Jerko Vlašić, koji je rođen u Sovićima 1959. god., ali već 30 god. živi u Sinju.)

⁶⁸ Sanja Cvetnić, *Kapela sv. Ivana krstitelja na gorici kraj lepoglave – "pustinjačka" ikonografija*, Zagreb, 2003., str. 119–136

svetoga Ivana kao sina. Zanimljivo je kako je on jedini apostol koji je umro prirodnom smrću.

Sveti Ivan, božićni 27.12., povri glavičke škole je bilo stjecište Glavičana. Bio je dernek. Tu su dolazili iz svih krajeva Cetinske krajine, iz Otoka, iz Brnaza i ostalo. Tu ti je bilo ajmo reć sakupljalište. I ono je derogacijom prestalo postojat. Kao što su bili Svi Sveti u Gali, a Uskrsni ponediljak na Hanu jer ja sam bio na svim tim dernecima pa tako da znam. I sv. Petar na Gljevu, Rožarica u Bajagiću i slično. Uvik se išlo, išli su ljudi na to. Znali su se momci potuć, pivale su se vulgarne pisme. Ja kad se sitim smijem se toj ludosti. Jedna od tih pisama s derneka ti je išla ovako:

*Piši meni u rezervu sine,
ko ti mrsi dlake materine.
Piši meni u rezervu ženo,
s kime spavaš jel' ti studeno.*

Stid me govorit dalje. Inače su ljudi iz drugi sela koji su imali rodbinske ili prijateljske veze dolazili u Glavice na ručkove i onda su išli na taj dernek i onda svojoj kući.⁶⁹

4.5. Sveta nevina dječica

Tri dana nakon Božića obilježava se dan Svete nevine dječice. Ovaj spomendan slavi se od prve polovice 5. stoljeća, a razlog postojanja ovog spomendana je Herodov pokolj dječaka od dvije godine i mlađih s ciljem ubijanja Isusa Krista.⁷⁰

U Sinjskoj krajini roditelji su imali posebne načine poučavanja djece ovom događaju pa bi tako lagano išibali svoju djecu kako bi doživjeli tu Herodovu okrutnost. No, ubrzo bi se roditelji iskupili tako što su djecu darivali bademima, orasima i slatkišima.⁷¹

4.6. Silvestrovo

Silvestrovo je, kao što naziv blagdana i sugerira, spomendan svetom Silvestru. Katolička Crkva ga pamti kao značajnog papu. Još kao biskup proživio je mnogobrojna mučenja i pogubljenja kršćana. Važan je i zbog toga što je 313. godine krstio rimskoga cara

⁶⁹ Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

⁷⁰ Marko Dragić, *Sveta nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji*. Ethnologica Dalmatica 28. Etnografski muzej Split, 2021., str. 52

⁷¹ Marko Dragić, *Sveta nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji*. Ethnologica Dalmatica 28. Etnografski muzej Split, 2021., str. 58 (prema Milićević, 1967.)

Konstantina I. Velikog koji je te godine kršćanstvo proglasio slobodnom religijom. Simbol svetog Silvestra je zmaj koji simbolizira upravo slomljeno poganstvo u rimskom carstvu.⁷² Godinu dana nakon tog događaja, Silvestar postaje papa u trajanju od 21 godinu. Također, zanimljivo je spomenuti kako je bio prvi papa koji je umro prirodnom smrću, za razliku od njegovih prethodnika koji su umirali mučeničkom smrću.⁷³

Budući da je Silvestrovo zadnji dan u godini, svi običaji vezani za ovaj dan uglavnom su posvećeni zahvalama za proteklu godinu i željama za nadolazeću. Te zahvale i želje se upućuju kroz molitve, mise te škropljenje *čeljadi, blaga, kuće, dvorišta i štale*.⁷⁴ Od običaja za ovaj dan, spominje se samo spremanje obilne hrane za Novu godinu pa se u Sinjskoj krajini nazivala još i *mali Božić*.

4.7. Nova godina

Nova godina dolazi dan nakon Silvestrova, a u narodu je poznata još po nazivima Mlado lito i Počelo⁷⁵. U Sinju i okolici nisu zabilježena posebna slavlja povodom Nove godine, osim dječjih nestašluka i odlaska na misu:

*Za Novu godinu bi se oni baš pripremalo ki za Badnju večer. Onda imali smo nike lule, jedan tondemvako onda ga probuža onda izguliš glavu od ševerina i metneš i pukne dobro. A to mi je bilo drago, pošto sam ja bio remeta, bio ćaća remeta ajde. Onda na ponoć bi iša slavit na crkvu. Kad ono poče grmi puca znači ponoć je onda sve zvoni okolo vesele, piva se. Ja slavin. I od kuće do kuće se išlo. Svi mladost, po dvaest, triest ih, to pivaj, nazdravljaj, čestitaj Novu godinu. Dok dođu kući slabo koji pogodi na vrata, žene ljute.*⁷⁶

Što se tiče običaja i vjerovanja, Mirko Božić u svom romanu *Kurlani* opisuje kako je običaj u Sinju bio da mladić nosi jabuku te čestita građanima, a oni mu daju novac koji se zabija u jabuku. Još se spominje i vjerovanje da je dobro svaki posao započeti na Novu

⁷²Marko Dragić, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 306.

⁷³Isto, str. 304.

⁷⁴Isto, str. 310.

⁷⁵Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 148

⁷⁶Kazao mi je 2020. godine Josip Delaš rođen 1949. na Zelovu.

godinu jer će tada taj posao bolje uspijevati u idućoj godini. To se primjenjivalo od poljoprivrednih, preko kućanskih do dječjih poslova.⁷⁷

4.8. Sveta tri kralja

Danom 6. siječnja službeno završava božićno vrijeme. Osim toga, tada je i blagdan Sveta tri kralja. Ovim blagdanom Crkva slavi kraljeve Baltazara, Melkiora i Gašpara koji su došli u Jeruzalem pokloniti se malom Isusu u štalici. U narodu se ovaj blagdan naziva još i Bogojavljenje ili Vodokršće⁷⁸. Naime, naziv Vodokršće dolazi od običaja da se na taj dan u crkvi posvećiva sveta voda kojom bi se cijele godine škropilo ukućane, stoku, polja i ostalo. Osim toga, na Sveta tri kralja svećenici bi blagoslivljali kuće i na vratima kredom pisali "G + M + B"⁷⁹ i broj nove godine⁸⁰:

Na blagdan Sveta tri kralja dolazio je svećenik blagoslivljati kuću. Djeca prvog doma slijedila bi ga do druge kuće, i tako dalje, da bi na kraju sva djeca iz sela išla uz fratra od kuće do kuće. Domaćice bi uvijek ostavljale djeci kolača i mlijeka, a za fratra što blagoslivlja kuću ostavljao bi se novac.⁸¹

Nadalje, zanimljivo je proučiti simboliku broja tri koji je „magični broj čest u usmenoj književnosti“⁸². Može se početi od Sveta tri kralja, zatim Sveto Trojstvo, tri badnjaka, tri svijeće, Isus je imao 33 godine kada je umro, itd.

4.9. Poklade

Razdoblje koje slijedi nakon božinog vremena i traje do Čiste srijede zove se vrijeme poklada. Dakle, poklade obuhvaćaju nedjelju, ponedjeljak i utorak. Kroz ta tri dana ljudi bi se najeli i napili kako bi mogli postiti cijelu korizmu do Uskrsa.⁸³ Međutim, Čista je srijeda ili

⁷⁷ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968.

⁷⁸ Marko Dragić, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 98

⁷⁹ Početna slova imena mudraca: Gašpar, Melkior, Baltazar.

⁸⁰ Marko Dragić, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 108

⁸¹ Zapisala Andrea Gulić 2018. godine. Kazala joj je Antonela Gulić u Sinju. (Andrea Gulić, *Suvremena etnografija usmenoknjiževnih vrsta u kontekstu tradicijske kulture u sinjskom kraju*, završni rad, Filozofski fakultet Split, 2020., str. 21)

⁸² Marko Dragić, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 106

⁸³ Marko Dragić, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155-188

Pepilnica bila pomičan blagdan što znači da bi pokladno vrijeme nekada i duže trajalo. U Sinjskom kraju poklade su označavale oproštaj od zime i iščekivanje ljeta uz veselje.

Glavni običaj koji se veže uz poklade su maškare. Postoje razna objašnjenja postanka tog običaja pa se tako u mostarskom kraju pripovijeda o sinovima siromašne udovice koje su nadmudrili maskirani susjedi predstavljajući se kao pokladi i uzimajući majčine kolače⁸⁴, dok se u Sinjskom kraju *mačkare* tumače kao odbijanje zlih sila od ljudi, stoke i stanova te osiguravanje plodnosti⁸⁵. Skupinu maškara predvodio bi *did* ili *Turčin*, a kada bi došli pred kuću tražili bi od domaćina slanine:

*Evo kuće i odžaka,
dobre žene i čovika.
Ovde će nas darovati,
didu bradu namazati,
(vuku bradu namazati)
komad mesa il' slanine,
Neka biži u planine.⁸⁶*

Ako bi domaćin ispunio molbe, maškare bi zahvaljivale pjesmom:

*Hvala tebi, domaćine,
što si didu darivao
i sablju mu namazao.⁸⁷*

4.10. Korizma i Uskrs

Može se primjetiti kako u Sinjskom kraju živi poprilično bučan i veseo narod pa su im takve i proslave blagdana i običaji. No, iznimka je vrijeme korizme kada i Crkva zahtjeva mir i pripremu za najveći kršćanski blagdan Isusova uskrsnuća, ali mir i dijelom zbog „iscrpljenosti seljačke ekonomije u to doba godine“⁸⁸:

„Za vrijeme korizme, a tako je i danas, nije bilo nikakvih velikih i zajedničkih veselja, nitko se u to vrijeme nije ni ženio ni udavao. Nije se mogla čuti ni pjesma čiji sadržaj

⁸⁴ Marko Dragić, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 158

⁸⁵ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968., str. 472

⁸⁶ Isto, str. 474

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Isto.

*nije vjerskoga karaktera. I u crkvama se pjevalo bez glazbenih instrumenata, a oltari su postajali ogoljeni, bez cvijeća.*⁸⁹

Korizma je naziv za vremenski period od četrdeset dana što dolazi od latinske riječi *quadragesima*⁹⁰, odnosno talijanske riječi *quaresima*⁹¹, a označava broj četrdeset pa se i korizma naziva još i *četrdesetnica*. Broj četrdeset predstavlja spomen na Isusovih četrdeset dana provedenih u pustinji. To je vrijeme kada kršćani intenzivnije čine djela milosrđa, mole, poste i obavljaju pobožnost Križnog puta⁹² o čemu svjedoče i stanovnici ovog kraja:

*U Korizmi se varilo meso samo četvrtkon. Postilo se tada, išlo se u crkvu.*⁹³

Čistom srijedom započinje vrijeme korizme. Još u 11. stoljeću uspostavljen je običaj posipanja glave pepelom koji se dobije paljenjem blagoslovljenih grančica s prošlogodišnje Cvjetnice.⁹⁴ Na taj dan svećenik posipa svakog vjernika po glavi ili mu čini znak križa pepelom na čelu te izgovara riječi: „Sjeti se, čovječe, da si prah i da ćeš se u prah vratiti.“⁹⁵ Zbog ovog običaja, Čista srijeda naziva se još i Pepelnica. Osim pepelavanja, važno je napomenuti da je na Čistu srijedu zapovijedni post.

Veliki tjedan obuhvaća dane od Cvjetnice do Uskrsa. Kao što je cijeli tjedan nazvan Velikim, tako je i svaki dan u tom tjednu nazvan Velikim. Poseban je naglasak na Velikom ili Svetom trodnevlju koje se naziva još i Vazmeno trodnevlje, a obuhvaća Veliki četvrtak, Veliki petak te Veliku (Bijelu) subotu. Ovi dani su Veliki jer „ti dani prožeti su Isusovom mukom, smrću i uskrsnućem za spasenje svijeta. Uskrs je najveći kršćanski blagdan jer je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio Svijet.“⁹⁶ Što se tiče običaja vezanih uz blagdan Uskrsa u Sinjskom kraju, spominje se:

⁸⁹ Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. Ethnologica Dalmatica, vol. 25, br.1, 2018., str. 5

⁹⁰ Čapo-Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Zgreb, 1997., str. 28

⁹¹ Isto.

⁹² Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. Ethnologica Dalmatica, vol. 25, br.1, 2018., str. 5

⁹³ Kazao mi je 2020. godine Josip Delaš rođen 1949. na Zelovu.

⁹⁴ Čapo-Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Zgreb, 1997., str. 31

⁹⁵ Portal Zagrebačka nadbiskupija: <https://www.zg-nadbiskupija.hr/dokumenti/aktualnosti/sjeti-se-covjece-da-si-prah-i-da-ces-se-u-prah-vratiti> (pristup 27.06.2022.)

⁹⁶ Marko Dragić, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156

*Meni ti je strina moja uvijek za Uskrs radila posvećanice. A kad smo išli blagoslovit jaja, jedno jaje smo uvijek morali dat fratru. U crkvi ti je stalo veliko gvozdeno maštalo s dvi ručke i tu je svak mora ostavit jaje. I onda bi se to gonilo u Sinj.*⁹⁷

4.10.1 Cvjetnica

Za Cvjetnicu ili Nedjelju muke gospodnje u hrvatskom narodu mogu se čuti razni nazivi: *Cvitnica*, *Cvitna nedilja*, *Palmenica* (na pr. Šolta), *Neđeja od póme* (Dubrovačka Župa), *Palmina nedija* (Trogir)⁹⁸. No, svugdje ona predstavlja početak Velikog tjedna. U Sinjskoj krajini, ovaj dan naziva se Cvitnica, a poseban je po običaju umivanja u cvijeću:

*Cvitnica je tjedan dana prije Uskrsa. Uoči Cvitnice, tj. u subotu poslije podne u Sinjskoj krajini djeca beru različito cvijeće i malo mladog žita. To se stavi u umivaonik ili u kakvu posudu i ostavi pred kućom, a ne smije se unositi u kuću jer bi u kuću dolazile zmije. Vjerovalo se da će onaj, tko prvi ustane na Cjetnicu i umije se u tome cvijeću, naći najviše jaja od ptica...Inače su se i svi ukućani morali umiti u cvijeću prije izlaska sunca da budu marljivi i da rano ustaju preko čitave godine.*⁹⁹

Nakon umivanja u cvijeću, jutro na Cvjetnu nedjelju obilježeno je i odlaskom na misu te posvetom maslinovih grančica. S obzirom da je Cvjetnica spomen na Isusov slavni ulazak u Jeruzalem, sačuvao se običaj donošenja grančica: „Kada je sutradan silan svijet koji dođe na Blagdan čuo da Isus dolazi u Jeruzalem, uze palmove grančice i iziđe mu u susret. Vikahu: "Hosana! Blagoslovljen Onaj koji dolazi u ime Gospodnje, Kralj Izraelov."(Iv 12, 12-13)¹⁰⁰ Osim Ivanovog, ovaj događaj opisan je i u preostala tri Evanđelja: Marko 11:1-11, Matej 21:1-11, Luka 19:28-44.¹⁰¹ U običajima Sinjskog kraja, umjesto palminih, nose se maslinove i javorove grančice:

⁹⁷ Kazala mi je 2020. godine Pera Poljak, djev. Bošković rođena 1946. u Gali.

⁹⁸ Marko Dragić, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156

⁹⁹ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968., str. 479

¹⁰⁰ Žumberački vikarijat: *Ulazak u Jeruzalem gospoda i spasa našega Isusa Krista (Cvjetnica)*, <https://www.zumberacki-vikarijat.com/ulazak-u-jeruzalem-gospoda-i-spasa-nasega-isusa-krista-cvjetnica/> (pristup 26. 05. 2022.)

¹⁰¹ Marko Dragić, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156

Išlo se na posvetu maslinove i javorove grančice. Onda su domaćini kuće išli na njive i zasađivali bi te grančice da bude bolji urod. To je bio taj običaj koji se kod nekih zadržao i do danas.¹⁰²

4.10.2. Veliki četvrtak

Kršćani se na Veliki četvrtak prisjećaju Isusove posljednje večere s njegovim učenicima. Prema Bibliji, to je dan kada je ustanovljena sveta misa kakvu danas kršćani poznaju uz lomljenje kruha i Isusove riječi „*Uzmite i jedite, ovo je tijelo moje*“ te dizanjem čaše i riječi „*Ovo je krv moja*“. Ovim riječima Isus je upostavio novi i vječni savez između Boga i ljudi. Na toj večeri Isus je prao noge svojim učenicima, a taj se običaj zadržao u crkvi i do današnjih dana. Naime, biskup pere dvanaestorici svećenika noge te ih briše ručnikom i ljubi, a potom pere svoje ruke i započinju s molitvom.¹⁰³ S druge strane, Veliki četvrtak u narodu simbolizira prestanak umivanja i zvonjenja zvona:

Na Veliki četvrtak u crkvi prestaju zvoniti zvona. Bio je prije običaj da se ljudi od Velikog četvrtka do subote nisu umivali za što seljaci ne daju objašnjenje, no umivanje u subotu kada prvi put zazvone zvona bilježi se u Sinjskoj krajini, a poznato je i na širem teritoriju Jugoslavije s vjerovanjem da se time osigurava zdravlje i da će lice biti čisto i lijepo.¹⁰⁴

4.10.3. Veliki petak

Veliki petak je dan kada se vjernici prisjećaju Isusove muke i smrti na križu. Crkva to čini na način da na taj dan ne drži mise, a oltar je bez svijeća, cvijeća i križa¹⁰⁵. Što se tiče naroda, pridržavali su se pravila da se prije podne ne radi nikakav posao, dok se poslije podne mogu obavljati svi poslovi. U Sinjskom kraju poznat je običaj blagoslov barabana na Veliki petak:

...prutiću što ga u Sinjskoj krajini zovu baraban, a katkada je ukrasno izrezuckan. Nose ga na Veliki petak u crkvu na blagoslov i na poziv svećenika "Udri barabana!"

¹⁰² Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

¹⁰³ Marko Dragić, *Veliko trodnevje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010.

¹⁰⁴ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968., str. 480

¹⁰⁵ Marko Dragić, *Veliko trodnevje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010.

*njime udaraju po klupama. Jedan se dio polomi, a ostatak se barabana nosi kući, stavi iznad vrata kroz koja prolazi stoka i čuva preko cijele godine.*¹⁰⁶

Naziv baraban može se povezati s razbojnikom Barabom kojeg je narod odlučio osloboditi umjesto Isusa upravo na Veliki petak, a Isusa su nakon toga bičevali što se može povezati s običajem udaranja prutićem po klupama.

4.10.4. Velika subota

Velika ili u Sinjskom kraju poznatija kao Bila subota je spomen na polaganje Isusa u grob i njegovo uskrsnuće. Evanđelja opisuju kako su u subotu ujutro Marija Magdalena i druga Marija došle na Isusuov grob, ali ih je tamo dočekaao anđeo te im rekao radosnu vijest.

S obzirom da je slijedeći dan Uskrs, Velika subota protekla bi u pripremama za najveći kršćanski blagdan. Posebno su se kuhala i bojala jaja jer je jaje u kršćanstvu simbol novoga života. Proces bojanja jaja nije bio kao i danas umjetnim bojama, nego bi se jaja stavljala u čarapu tj. *bičvu* zajedno s *kapulom* ili djetelinom pa bi se kuhajući dobio oblik tog lista na jajetu, a ostatak jaja bi poprimio crvenkastu boju. Na večernjoj misi palila bi se uskrsna svijeća kao simbol uskrsloga Krista, a nakon mise bio bi blagoslov jela, najčešće *posvećanica*, i kuhanih jaja koji bi se na uskrsno jutro blagovali.

Prethodno je spomenut običaj prestanka umivanja do Velike subote, ali na taj subotnji dan:

*Kada zazvoni Glorija (Slava) onda se svi umivaju, bez obzira gdje se zateknu. Neki nose uza se bočicu s vodom pa se umivaju u Crkvi, a čobani i ljudi koji rade u polju također imaju bočice s vodom da se umiju. Napose peru tom vodom oči jer vjeruju da to donosi zdravlje.*¹⁰⁷

4.11. Sveti Josip

Sveti Josip posebno je važan jer je bio zaručnik Djevice Marije i zemaljski otac Isusu Kristu, ali i zbog toga što je zaštitnik naše domovine Hrvatske. Također, zaštitnik je i: „obitelji, očeva, djece, mladeži, siročadi, zaštitnik dobre smrti, putnika i prognanika, kolara, tesara, stolara, radnika i obrtnika, inženjera, doseljenika, umirućih i grobara i dr.“¹⁰⁸ Dan

¹⁰⁶ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968., str. 480.

¹⁰⁷ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968., str. 480

¹⁰⁸ Marko Dragić, *Štovanje sv. Josipa u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 18 (1), Kršćanski akademski krug (KRAK). Zagreb, 2020., str. 146

svetoga Josipa slavi se 19. ožujka. Ovaj datum se, osim s početkom proljeća, povezivao sa spomendanom svetog Grgura, 12. ožujka, jer je tada zemljoradnički narod Sinjske krajine sijao sjeme za povrće pa su pjevali:

O Grguru tica u gnjizduru,

O Josipu jaja posiplju.¹⁰⁹

Važnost svetog Josipa u narodu vidljiva je i kroz molitvu koju su upućivali njemu, a zvala se *O Jozipe, Oče sveti*:

O Jozipe, oče sveti,

čuvaj kuću i posveti.

Sva obitelj nek se složi,

sveta ljubav nek se množi,

mir, veselje k nami svrati

i stra Božji nek nas prati.

Žiće podaj da nam plodi

i put raja da nas vodi.

Čuj nam Oče molbu vruću,

Ti nas čuvaj i svu kuću.

Tebi ključe pridajemo,

Gospodarom priznajemo.

Sve što kući može nauditi,

ti se Oče udostoj odstraniti,

u prisvetom srcu odstraniti.

Ti nas Oče sve nastani da živimo

svi na svitu ka ti Oče u Nazaretu. Amen.¹¹⁰

4.12. Sveti Juraj

Kršćani pamte sv. Jurja po strašnim mučenjima. Naime, stavši u obranu kršćana pred carem Dioklecijanom, osuđen je na okrutnu smrt: ležao je privezan za kotač s usađenim čavlima dok su mu svakim pokretom kidali komade tijela. Čudo se dogodilo kada su njegove

¹⁰⁹ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968., str. 479

¹¹⁰ Anamarija Buljan, *Usmenoknjiževna i crkveno-pučka baština u sinjskom kraju*, završni rad, Split, Filozofski fakultet u Splitu, 2019., str. 11-12

rane zacijelile.¹¹¹ Nakon toga preživio je još i zmijski otrov, rastopljeno olovo i raščetvaranje konjima. Na koncu umire odrublivanjem glave koja se čuva u bazilici svetoga Jurja u Rimu.¹¹² Smrt svetoga Jurja dogodila se 23. travnja 303. godine pa se i danas na taj datum slavi njegov spomendan.

U djelu *Legenda aurea* Jakoba Voraginskoga u 13. stoljeću javila se legenda o zmaju koji je živio u močvari pokraj grada Silene.¹¹³ Prema toj legendi, sveti Juraj je zmaja ubio kopljem. U Sinjskoj verziji grad Silene zamijenjen je selom Glavice:

*Smradovo je bilo ispaša za magarad. Jaža nije tekla kud teče sada okolo, to je napravljeno početkom dvadesetog stoljeća. A glavni kreator ispred sela je bio Filip Bogdan. On je bio glavni za to. Onda je to Smradovo podijeljeno, a jezero je teklo kod Radoševića odnosno Mitrovi kuća, ispod one stanice i izbijala na moj sadašnji dio zove se Dinaruša. I dakle to je bila samo šaša i onda je tokom milijuna godina došlo do toga da je se rušilo. Iako moj pokojni did Mate Masnić zvani Brajo je reka da je sv. Jure ubio zmaja i da je jednu nogu metnio na Runjinu bukvu, a drugu da je metnio na Petradu, to je bilo kod Rumina i da je zmaju otkinuo glavu i bacio je u smradovo. I tako po tome da je tolko smrdilo pa su od smrada prozvali Smradovo.*¹¹⁴

Od narodnih običaja na 23. travnja, spominju se kićenje kuće i staja zelenim grančicama te, u Brnazama, spavanje naopako pri čemu bi se stavljalo glavu gdje su bile noge i obrnuto. Vjerovalo se da će taj običaj osigurati rano ustajanje cijele godine.¹¹⁵

4.13. Sveti Marko

Sveti Marko Evanđelist slavi se 25. travnja, ali zanimljivo je da to čine Rimokatolička crkva, Pravoslavna crkva, Koptska crkva, istočne katoličke crkve te Luteranska crkva.¹¹⁶ Kao i sveti Juraj, umire u mučeništvu. Naime, vezanog oko vrata vukli su ga po cijelom gradu, a umro je s riječima: „*U tvoje ruke, Gospodine, predajem duh svoj!*“¹¹⁷

¹¹¹ Marko Dragić, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 271

¹¹² Isto.

¹¹³ Marko Dragić, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 271

¹¹⁴ Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

¹¹⁵ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968., str. 481

¹¹⁶ Marko Dragić, *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016., str. 259

¹¹⁷ Isto.

Simbol sv. Marka s vremenom je postao krilati lav. No, kao objašnjenje zašto baš krilati lav, postoji nekoliko odgovora: prvi je da sv. Marko u Evanđelju propovijeda o kraljevskom dostojanstvu Isusa Krista, *Lava iz koljena Judina*; drugi odgovor ukazuje na to da je lav simbol jer njegovo Evanđelje detaljno opisuje Kristovo uskrsnuće i s velikim zanosom proglašava Kristovo kraljevsko dostojanstvo; treći govori da su simboli četiriju evanđelista nastali na temelju viđenja proroka Ezekijela, proroka Izaije i Apokalipse prema čijim tumačenjima sv. Marko ima simbol krilatog lava jer svoje Evanđelje počinje s Ivanom Krstiteljem, koji predstavlja „glas što viče u pustinji“.¹¹⁸

Postoji mnogo narodnih vjeovanja vezanih uz Markovdan. U Sinjskom kraju, ljudi su na taj dan nosili u crkvu posvetiti procvjetali crni trn koji bi se nakon toga stavio u svaki kut kreveta, najčešće dječjega, jer se vjerovalo da je to najbolja zaštita protiv vještica.¹¹⁹ Osim toga, vršio se i blagoslov stoke i polja tijekom procesije:

„Svako selo imalo je prije barjak sa slikom sveca zaštitnika (u Glavicama je bila Gospa sinjska) pa su u procesiji na sv. Marka nosili taj barjak i u procesiji je morao sudjelovati po jedan član iz svake kuće. Procesija je obilazila sve brežuljke oko sela, na svakom se zaustavila i tu su molili, a na kraju svi išli u crkvu gdje je bila završna molitva.“¹²⁰

4.14. Spasovo

Spasovo ili Uzašašće je kršćanski blagdan koji se slavi četrdesetog dana nakon Uskrsa. Naziv Uzašašće koristi se jer je ovo spomendan na uzlazak Isusa Krista na nebo. Tim činom spasio je čovječanstvo od grijeha pa se stoga ovaj blagdan zove i Spasovo. Treći naziv je Križi jer su na taj blagdan mladići nosili križ kroz selo.¹²¹

Ovaj blagdan u narodu je poznat i kao pastirska svečanost: „Pastiri su na taj blagdan od svojih gazdarica dobivali obilje sira, jaja, mesa, pića i drugih namirnica. Tim darovima pastiri su u polju priređivali gozbu.“¹²²

¹¹⁸ Nikola Cesarik i Vjekoslav Kramberger, *Lavovi sv. Marka – Mletačko naslijeđe grada Zadra*, Dani kulture u Sisku, GLAS NARODNE DIPLOMACIJE 14/XI 2014., str. 53

¹¹⁹ Marko Dragić, *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016. (Jelena Vrčelj zapisala je 2010. godine, a kazala joj je Dragica Čavka iz Sinja, rođ. 3. prosinca 1956. u Kijevu)

¹²⁰ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968., str. 482

¹²¹ Isto.

¹²² Marko Dragić, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009., str. 324

4.15. Duhovi

Baš kao i Čista srijeda i Uskrs, tako i ovaj blagdan ne spada uvijek na isti datum, ali se zna da se slavi pedeset dana nakon Uskrsa. Duhovi, svetkovina Duha Svetoga, važan je blagdan jer njime završava Uskršnje vrijeme. Na taj dan okupili su se svi Isusovi učenici, a nad svakim od njih plamtjeli su razdijeljeni jezici kao od vatre te su se oni napunili Duha Svetoga i počeli govoriti tuđim jezicima “*kako im je Duh Sveti davao govoriti*”.¹²³ Dakle, učenici su tada primili darove Duha Svetoga kako bi mogli propovijedati Evanđelje svim narodima, dok ih kršćani danas primaju kroz sakrament svete krizme. Nedjelja Duhova spada među najstarije svetkovine Crkve o čemu svjedoče dva spomena u Svetom Pismu: u Djelima apostolskim (Dj 20,16) i u Prvoj poslanici sv. Pavla Korinćanima (1Kor 16,8).¹²⁴

U crkvama se na ovaj dan pjeva pjesma:

*Dođi, Duše Sveti,
ispuni srca svojih vjernih,
i ražezi u njima oganj svoje ljubavi,
ti koji si narode različitih jezika
sabrao u jedinstvo vjere, aleluja.*¹²⁵

4.16. Tijelovo

Tijelovo se smatra jednim od najvećih katoličkih blagdana, a slavi se devetog četvrtka nakon Uskrsa. Razlog zašto se baš slavi četvrtkom je taj što Tijelovo predstavlja spomendan ustanovljenja euharistije na Veliki četvrtak. Blagdan je uspostavljen u 13. stoljeću zahvaljujući ukazanjima Julijane Liješke u kojima joj je Bog naglasio potrebu slavljenja Tijela i Krvi Kristove.¹²⁶

U Cetinskoj krajini, posebno u selu Otok kod Sinja, ovaj blagdan naziva se Božji dan te su se naj taj dan izrađivale četiri kapelice od vezenih lancuna:

„četiri lancuna sa strane i jedan odozgo. Momci bi usjekli kolce da se pričvrste lancuni i cvijeće. Kapelice bi pravile djevojčice iz četiri zaselka: Glavčice, Živinića,

¹²³ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 177

¹²⁴ Svjetlo vjere: <https://svjetlo-vjere.com/svetkovina-duha-svetoga-duhovi-blagdan-silaska-duha-svetoga-apostole-jeruzalemu/> (pristup 29.05.2022.)

¹²⁵ Isto.

¹²⁶ Marko Dragić, *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*. Crkva u svijetu 54 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019., str. 61

*Jelašca i Priblaća. Unutra bi se postavio stolić, cvijeće i svete slike. Jedna bi djevojka uvijek čuvala kapelicu dok ne prođe procesija jer momci bi znali doći pa iz svake kapelice šaleći se pokušali uzeti cvijeće. Nakon svete mise procesija bi iz crkve obišla sve kapelice, uz koje se zastajalo i molilo.*¹²⁷

4.17. Sveti Antun Padovanski

Sv. Antun Padovanski, iako je rođen u bogatoj obitelji, život je proveo skromno propovijedajući u redu male braće sv. Franje. Umro je 13. lipnja 1231. u Arcelli kod Padove u 37. godini života, stoga se i njegov spomendan slavi upravo 13. lipnja. Odmah sljedeće godine, 1232., proglašen je svetim.¹²⁸

U Sinjskoj se krajini sv. Antu smatra zaštitnikom domaćih životinja, pa se uoči tog dana postilo, išlo u crkvu, plaćalo mise i *lemuzinu*, a sve zbog zdavlja životinja.¹²⁹ Sveti Ante posebno se slavi u selu Turjaci jer je on njihov zaštitnik, a njemu u čast Turjačani su svoju crkvu nazvali crkvom sv. Ante. Slave ga svetom misom, a nakon mise slijedi posveta djece i Ljiljana¹³⁰. Osim Ljiljana, sv. Antu simboliziraju: procvjetali križ, riba, knjiga i plamen.¹³¹

4.18. Sveti Ivan Krstitelj

U Cetinskom kraju poseban dan je svakako svetkovina rođenja sv. Ivana Krstitelja točnije 24. lipnja. Svetog Ivana nazivamo Krstiteljem jer je upravo on krstio Isusa u rijeci Jordanu. O njemu se još zna da je sin starozavjetnog svećenika Zaharija i Marijine rodice Elizabete te da se kao dječak povukao u pustinju živjeti asketskim životom.¹³² Naime, za dan sv. Ivana „vezuju se pretkršćanski kulturni običaji paljenja krijesova (kresova, krisova).“¹³³ Zbog toga se u Sinjskoj krajini ovaj blagdan naziva još i sv. Ivan Svitnjak¹³⁴:

To ti se samo pridveče radilo, nije po danu. To ti je svugdi vatra gorila, svugdi sjalo kad pogledaš s brda. To ja znan da su mišali lug i gorivo, onda metiš slame one

¹²⁷ Isto, str. 65-66

¹²⁸ Marko Dragić, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018., str. 40

¹²⁹ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968.

¹³⁰ Ljiljan je znak čistoće.

¹³¹ Marko Dragić, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018., str. 40

¹³² Dragić, Marko, Dragić, Helena, *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina, 15/1 (15), Split, 2019., str. 278

¹³³ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnja Titius, Vol. 3 No. 3, Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 146-147

¹³⁴ Dragić, Marko, Dragić, Helena, *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina, 15/1 (15), Split, 2019., str. 276

praščetine i kukuruzovine i zapališ. Ko će dat drva za ložit vanka. To samo da se utrne dok priskočimo svi. Priko vatre skačeš dva, tri puta. Skupilo bi se nas cura i momaka, dičurlije koje moga skočit. Naložiš dosta ćulaka vatre, pa bi na većoj vatri skakali stariji, a na manjoj mi dica. Moš ti vatru kolko oćeš dignit. Na primer ja bi u sri vatre kad je nako ona manja vatra ja san išla tudan jer ja mogu skočit. A oni momci mogli skočit tri put ko ja.¹³⁵

Dok bi preskakali vatru, mladi bi izgovarali:

*I dogodine dočekao sv. Ivana Svitnjaka
i kitu šenice zdrav i živ.¹³⁶*

Osim preskakanja vatre, zabilježen je i običaj biranja mladića:

Na svitnjaku uoči sv. Ivana svaka djevojka obgori tri čička i pomisli na tri mladića i svakome namijeni po jedan čičak. Sva tri opaljena čička ostavi do jutra u posudi s vodom na prozoru i koji čičak ponovo procvjeta kazuje da će mladić kojemu je namijenjen biti djevojci suđeni mladić.¹³⁷

4.19. Velika Gospa

Fra Ivan Marković Gospu Sinjsku naziva „...svetinjom Sinja, Božjim amanetom našem mjestu povjerenim“¹³⁸. Blagdan Velike Gospe slavi se na dan Marijina Uznesenja 15. kolovoza. Ovaj je blagdan poseban i svečan kako za stanovnike Sinja i okolice, tako i za sve hodočasnike koji dođu u Sinj. Kroz devetnice vjernici se spremaju za taj veliki blagdan. Za slavljenje blagdana Velike Gospe nije potrebna propaganda niti posebna organizacija, sve se dogodi samo od sebe, „sve one pobožne vjernike kao da je u Sinj dovela neka tajna, viša Sila...“¹³⁹.

O čudotvornoj pobjedi nad Turcima, predanosti ljudi ovog kraja Gospi, samom slavljenju Velike Gospe te najvećem pazaru u ovom kraju saznajemo iz priča kazivača:

¹³⁵ Kazala mi je 2020. godine Pera Poljak, djev. Bošković rođena 1946. u Gali.

¹³⁶ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968., str. 484

¹³⁷ Isto.

¹³⁸ Fra Ivan Marković, *Sinj i njegovo slavlje god. 1887.*, Matica hrvatska Sinj, 1898., str. 1

¹³⁹ Jeronim Šetka, *Gospa Sinjska, povijest svetišta Majke Božje u Sinju*, 1983., str. 56

Na Velku Gospu išlo bi se na zavrit. Kogod bi iša na Gospin Žežen, a kogod bi iša ujutra. Mi bi ujutra ranije se digni i onda priko na Lučane sve pješke. Tada se igralo kolo ispid Gospe doli, pivanje i starinska nošnja. Dicmanjani su na Velku Gospu najviše pivali, onda Ogorani, Potravčani, to bi se skupilo pivalo čovče. Bilo bi lipo. Onda ponesi kad ideš tamo, dobro ja nisan to su stariji radili, ponese kruva i slanine i pršta u torbi i jideš tamo, vina kupiš. Ko je zna za pivu, samo se vino pilo.¹⁴⁰

Meni je priča pokojni did da je Gospa potrala Turke sa kudijon, noseći je u ruci. Kad su Turci došli u Sinj, naši nisu imali više snage. Ali odjednon su Turci počeli bižat do Vrljike i da ih je napala srdobolja. Oni su umirali, a jedan među zadnjim Turcima je reka da žena u bilini na kamičku oda sa kudiljon i nisu mogli svladat i pobigli svi. Onda ovi naši kad su ovi pobigli, zavitovali se Gospi šta ih je spasila da će vojska skupit para, banica i da kad skupe da će poslat u Veneciju da se skova kruna za Gospu šta ih je spasila. I oni su poslali banice u Veneciju i dan danas je ta kruna u Sinju na Gospinoj slici.¹⁴¹

Sinjska Gospa iza rata bio je najveći pazar pogotovo stoke. Bio je pazar ode di je Junakovo igralište pa je kasnije to prošlo. Onda se primistio tamo kod Križančevi kuća, tamo kod kasarne. To je iz centralne Bosne dolazilo tu. Nešto šta je sada Benkovac, samo šta nema stoke ko šta je bilo prije. Pazar Gospe Sinjske u Sinju bio je jedan od najpoznatijih pazara.¹⁴²

4.20. Svi sveti i Dušni dan

Svi sveti slave se 1. studenog, a Dušni dan 2. studenog. Ovi dani posvećeni su sjećanju na pokojne i na one proglašene svetima. Dušni se dan u Katoličkoj crkvi štuje od 1311. godine, a u hrvatskoj baštini naziva se još i *Mrtvi dan*, *Mrtvo spomenuće* te *Dan mrtvih*.¹⁴³ Na ova dva blagdana običaj je bio:

¹⁴⁰ Kazao mi je 2020. godine Josip Delaš rođen 1949. na Zelovu.

¹⁴¹ Anamariji Buljan kazala 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić rođena 1938. godine u Potravlju (Anamarija Buljan, *Usmenoknjiževna i crkveno-pučka baština u sinjskom kraju*, završni rad, 2019., str. 27)

¹⁴² Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

¹⁴³ Marko Dragić, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 417

U Hrvacama uoči Svih svetih palili su se svitnjaci i pucalo iz mačkula. U čitavoj se Sinjskoj krajini za Sve svete kušalo mlado vino i onda zatvarale bačve te se taj dan uz obilnije gošćenje smatrao 'prvim Božićem'.¹⁴⁴

Što se tiče ostalih običaja, na Dušni dan nosi se cvijeće na grob. Iako, taj se običaj pomaknuo na blagdan Svih svetih jer je tada neradni dan.¹⁴⁵

5. Kulturni život u Sinju

5.1. Gradska glazba Sinj

Velimir Borković, referirajući se na Gradsku glazbu Sinj kao puhački orkestar, kaže: „Stari su Sinjani samo nju zvali glazbom, ostalo je muzika.“¹⁴⁶ Iz ovih riječi vidljiv je značaj koji je gradska glazba imala za Sinjane. Početci okupljanja sinjskih glazbara smještaju se u šezdesete godine 19. stoljeća što je obilježeno i prvim javnim nastupom na Alki 1863. godine. Razvoj glazbe bio je usko povezan s političkom scenom u Sinju točnije nadmetanjima između tzv. *autonomaša* i *narodnjaka*¹⁴⁷. S obzirom na pobjede narodne stranke, Gradska glazba Sinj nastavila je s radom, a među Sinjanima je ostala zapamćena kao *narodna glazba*:

Oni su bili takozvana narodna glazba. Glavni joj je kapelnik bio Ivelja Župić. Jedan od barjektara u toj Alci, ako očeš vidit sliku iman i sad iz iljadu devesto tridesete godine. Moš vidit na njoj mog ćaću koji je bio barjektar. Nosi Gospin barjak. Onda je to bio priuze glazbu od Ivelje Župića, priuzeo je Marko Rivijer. A on je bio šef pjevačkog društva Kamešnica. Onda je kasnije priuze Mile Šimac. Sve su to pokojni. Onda slušaj glazba je na sprovode, osobito onaj ko je bio imućniji taj je onda naručiva, glazba mu je svirala. Znam jer je mom ujcu Duji svirala glazba, a moja mater je od Vučića. Njihovi instrumenti su išli priko samostana.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Josip Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968.

¹⁴⁵ Marko Dragić, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 418

¹⁴⁶ Velimir Borković i sur., *Gradska glazba Sinj 1862.- 2012.*, Zagreb 2012., str. 13

¹⁴⁷ Isto.

¹⁴⁸ Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

Do raspuštanja Gradske glazbe dolazi zbog incidenta koji se dogodio 1913. godine. Naime, prilikom otvaranja gradskog vodovoda, glazba je odsvirala koračnicu „*Vesela je srbadija*“¹⁴⁹. Tim činom njihovi su instrumenti predani crkvi. Nakon toga, udruga Marijine kongregacije s dobivenim instrumentima ugovara javne nastupe u prigodama: „Stara i Nova godina, carev imendan i rođendan, 1. svibnja, Gospin žežen, Alku, procesije Tijelova, Velikog petka, sv. Ante i Velike Gospe.“¹⁵⁰ Na *Slici 1* prikazana je spomenuta glazba kongregacije Gospe Sinjske.

Slika 1: Glazba *Gospe Sinjske* s kapelnikom fra Ivanom Glibotićem – 1930. godine. Radi se o osobnoj fotografiji Joska Masnića čiji se otac nalazi na fotografiji kao barjaktar. Na fotografiji se nalaze: gornji red – Petar Župić, Mate Ćurković, Luka Župić, Dujo Nikolić Malora, Anta Barač, Ivan Vučković, Jakov Š. Radman, Stipe Bilić; srednji red – Dujo Pavić, Filip Pile Ćurković, Jakov Jakiša Filipović-Grčić, Ivanko Filipović-Grčić, Ante Antolić Masnić (barjaktar), Josip Joko Domazet-Lošo, Ivan Ćurković, Petar Čaprljin Vučković, Ivan Breko Vučković; sjede – Ivan Ivelja Župić, Petar Poljak, Stipe Skejo Vučković, Blaž

¹⁴⁹ Velimir Borković i sur., *Gradska glazba Sinj 1862.- 2012.*, Zagreb 2012., str. 27

¹⁵⁰ Velimir Borković i sur., *Gradska glazba Sinj 1862.- 2012.*, Zagreb 2012., str. 27

Filipović-Grčić, fra Ivan Glibotić (kapelnik), Jozo Kokić, Jure Kokić, Bože Vučković, Stipe Vuković; leže – Bepo Žaja, Jakov Modrić i Ivo Matanović.

U vrijeme Drugog svjetskog rata, Kongregacija opstaje kao jedini puhački orkestar. Tijekom vremena mijenjat će se uniforme, imena, broj članova i političke okolnosti, ali važno je napomenuti kako je upravo ovaj orkestar preteča današnje Gradske glazbe Sinj. Godine 2012. Gradska glazba Sinj proslavila je 150 godina postojanja pod ravnanjem maestra Grge Grubišića, a broji pedesetak članova¹⁵¹.

5.2. Sinjska ferata *Rera*

Pojam ferata zapravo dolazi od talijanskog '*strada ferrata*'¹⁵² u značenju pruga ili željezna cesta. U Dalmaciji se pruge počinju graditi za vrijeme Austro- Ugarske Monarhije kako bi se Austrija povezala s Dalmacijom te Bosnom i Hercegovinom, ali i zbog vojske:

*Šta se tiče 1903. godine, Austro-Ugarska Monarhija je za potrebe svoje vojske itd., izgradila željezničku prugu i izgradila je dumanske stanice u Imotskom i u Sinju. Tako da je ta ferata bila sve dotle dok nije probijen tunel na Klisu.*¹⁵³

Sinjska ferata rera naziv je za tzv. uskotračnu prugu od Splita do Sinja, a kako je izgledala 1903. godine može se vidjeti na *Slici 2*. Otvaranje pruge dogodilo se 12. rujna 1903. godine, a prema objavi u *Narodnom listu* nije veselo proteklo:

*„U zadnju subotu uz grobni muk bijaše otvorena željeznička pruga Sinj-Split. Silni oružnički aparat bio se je već mnogo prije postavio za čuvanje protunarodnih tabla. Još mnogo dana prije otvorenja bili su porazmješteni stražari za čuvanje istih, a za tunele neka se brine providnost Božja.“*¹⁵⁴

¹⁵¹ Portal Ferata: <https://arhiva.ferata.hr/teme/9068-kratka-povijest-gradske-glazbe-sinj> (pristup 25.05.2022.)

¹⁵² Valter Firić, *Sinjska ferata Rera*, Zagreb 2006., str. 7

¹⁵³ Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

¹⁵⁴ Valter Firić, *Sinjska ferata Rera*, Zagreb 2006., str. 26

Slika 2: 1903. godine željeznica (ferata) je povezala Sinj sa Splitom.¹⁵⁵

Krivac za ovakvu atmosferu s otvorenja pruge bila je politika. Naime, radilo se o zahtjevu za trojezičnim natpisima, točnije njemačkom, hrvatskom i talijanskom natpisu, na željezničkim tablama¹⁵⁶ koji je naišao na veliki otpor naroda što je vidljivo i odbijanjem prisustvovanja na otvaranju pruge. Želja za borbom za „narodno jedinstvo, za teritorijalnu i političku cjelovitost, za financijsku samostalnost te za pravo na uporabu hrvatskog jezika“¹⁵⁷ bila je jača nego ikada.

Iako je pruga imala brojne nedostatke kao što su nesigurnost, odron kamenja, brzina vožnje od oko 20 km/h i trajanje vožnje dva i pol sata¹⁵⁸, neosporna je činjenica da je šezdeset godina predstavljala jedino prijevozno sredstvo od Sinja do Splita te je zahvaljujući njoj Sinj postao središte Dalmatinske zagore. Vlakom su se najviše služili radnici i poljoprivrednici koji su putovali kako bi prodali svoje proizvode, a tijekom putovanja došlo bi i do pjesme:

I onda ti ima, cure su pivale, osobito brnaške:

Udat ću se majko u Brnaze,

¹⁵⁵ Portal Ferata: <https://sinjskarera.hr/portal-sinjska-rera-danas-obiljezava-prvu-obljetnicu-postojanja/> (pristup 26. 05. 2022.)

¹⁵⁶ Radi se o tablama s imenima mjesta kroz koja je vlak prolazio tzv. *štacije* i tablama s prometnim upozorenjima.

¹⁵⁷ Josip Šentija, *Bilo je to godine devetsto I treće...*, Cetinska vrila, br. 29, 2007., str. 22

¹⁵⁸ Valter Firić, *Sinjska ferata Rera*, Zagreb 2006., str. 26-32

Tijekom Drugog svjetskog rata pruga je bila zatvorena, a 23. studenog 1944. godine ponovno otvorena. Ovo otvorenje, za ralik od prvog, prošlo je uz svečani doček. Putavanja u tada već prozvanoj *reri* opisuje Mate Sikirić u *Sjećanjima na sinjsku reru*:

*„Na usputnim stanicama do Splita – u Dicmu, Prosiku, Dugopolju, Koprivnom i Klisu, kupila je "rera" i primala živo i zaklano, suvo i vriško meso, mliko, sir i svu drugu robu. Krcalo se sve zajedno jer to niko nije branio, a ni sramota nije bila putovati s janjcima, tukama i kokošima...Nije, po duši, rera ni bila skupa...Hvalio ju je svit jer je bila ljudima korisna, a štetna državi. Ali je mali svit i robu muke pritrala...Najlakše se bilo besplatno voziti i proći onima štu su sjedili na krovovima vagona.“*¹⁶⁰

Opisane slike puta ukazuju koliko je ova željeznica značila narodu, koliko su se slobodno osjećali, zabavili, ali i obavili sve što su trebali i to uglavnom besplatno. Stoga, jasno je zašto je zatvaranje pruge narodu Sinja i okolice posebno teško palo:

Slušaj, bilo je svakome za te pruge. Ne samo da su plakali i ljubili, već za šinama su plakali i ostalo kad je demontirano. To je bila velika žalost, osobito na Dicmu i Dugopolje. Al ona je kroz Dicmo prolazila kroz centar Dicma. Onda bio je jedan konduker nije zna izgovorit C, nego je S izgovara misto C. Kaže pita ga jedan putnik „Di smo?“, a on viče „Dismo, Dismo!“ . A kaže putnik njemu: „A kako ćemo mi znat di smo, kad ti ne znaš.“ Ali to je bila opća žalost i to puno vremena, dok nisu ljudi navikli na autobuse. Onda bi Glavičani potplaćivali šofere, onda su u autobuse tovarili maže i onda gonili su kupus i ostale stvari na tržnicu u Split. Moimir Čaćija je dao lijepu pjesmu „Sa vri Klisa vidi se more, kad ću doći kad ću stići, propast će mi jaja i pilići...itd“. Inače ona je bila spora, tri ipo ure 36 kilometara od Sinja do Splita. Dakle, 10 kilometara na sat. Još kad bi išla iz Solina prema Klisu, ima prijeki put kojim si mogao prije od Solina do na Klis doć pješke nego željeznicom. Bila je jednotračna i spora. Tehnološki je bila neisplativa, nije imala šta više ni prevozit. Pojavili su se fapovi. Autoprijevoz Sinj je preuzeo vožnju, nabavio je četiri, pet fapova oni žutih i ti su fapovi vozili sve šta je tribalo. Tako dakle, ona je derogacijom

¹⁵⁹ Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

¹⁶⁰ Valter Firić, *Sinjska ferata Rera*, Zagreb 2006., str. 48-49

prestala postojati. A šta se tiče naroda, to ti je ka kad navikneš na zlu ženu i onda je tripiš kažeš „Ma dobra mi je, more bit i gora“.¹⁶¹

Svijet je živio uz feratu i s feratom, a mnogi namičući od nje plaću za život. Za život siromaški, jednostavan, trudan ali uznosit. Od kuće se samo u nuždi odlazilo. Zato je ferata na različite načine služila ljudima, a oni njoj. Kakva god da je bila, od početka, pa, mogli bismo reći do svoga kraja, ipak je bila određeno sredstvo moderniteta. Preko nje je strujao i dolazio za ono vrijeme dinamičniji, brži i raznovrsniji život...mi smo gimnazijalci i druga sinjska mladež u velikim skupinama znali feratom odlaziti na utakmice u Split, i radosno se vraćali kad bi Hajduk pobijedio...¹⁶²

Vlak je posljednji put vozio 30. rujna 1962. godine. Važna imena bila su Marko Grbeša koji je upravljao vlakom i šef stanice Stjepan Mikulić. O zatvaranju pruge postoji i mala anegdota koja je, prema riječima Joska Masnića, objavljena u Slobodnoj Dalmaciji:

Josko Masnić, ovde prisutni, zove šefa stanice Miklića: Dobar dan! Jel' to propala željeznica? A on meni govori: Dobar dan! Je i njezin je šef na telefonu. I to je bilo u Slobodnoj Dalmaciji kao vic taj moj razgovor s njim. Kaže propala željeznica i propali šef. Ali ona je prestala, defakto, 1963. Dakle, bila je ravni šezdeset godina u upotrebi.¹⁶³

5.3. Sinjski (olimpijski) bazen

„Mi ćemo od betona kojim gradimo tvornicu napraviti i bazen, i to ne obični, nego onaj olimpijskih dimenzija 50x21 metar.“¹⁶⁴

Vice Buljan

Ovo su riječi koje je na jednom skupu početkom pedesetih godina 20. stoljeća izgovorio Vice Buljan. Naime, on je bio jedan od prvih organizatora antifašističkog pokreta otpora u Cetinskom kraju 1941. godine, istaknuti komunistički dužnosnik, vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a, a po završetku rata predsjednik Oblasnoga narodnooslobodilačkog

¹⁶¹ Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

¹⁶² Josip Šentija, *Bilo je to godine devetsto I treće...*, Cetinska vrila, br.29 2007., str. 28

¹⁶³ Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

¹⁶⁴ Ivica Glavan, *Gradski bazen u Sinju ponovno otvoren nakon 30 godina*, Cetinska vrila, br.29, 2007., str.40

odbora za Dalmaciju, alkarski vojvoda, načelnik općine, ministar ribarstva, itd. Za Sinjane on je „Čovik ipo“, a u istoimenoj seriji utjelovio ga je poznati glumac Boris Dvornik.

No, priči o bazenu prethodi priča o tvornici. Prema riječima Ivice Glavana, tvornica konca prvotno je trebala biti izgrađena u Arandelovcu¹⁶⁵, ali zbog Vicinog poznanstva s Titom, gradnja ipak započinje u Sinju. Valja napomenuti da, prije ovoga pothvata, Sinj i ova sredina ne pamte pokušaje industrijske proizvodnje, a kamoli ovako zahtjevne kao što je u to vrijeme bila tekstilna.¹⁶⁶ Međutim, odluka o izgradnji tvornice upravo u Sinju pokazala se uspješnom jer se u kratkom vremenskom periodu mala tvornica sa 150 radnika sedamdesetih godina pretvorila u veliki pogon koji je zapošljavao preko 2500 radnika. S obzirom na veliki uspjeh tvornice, ne čudi koliko je toga donijela Sinju i okolici: „Dalmatinka je financirala i izgradnju gradskog bazena olimpijskih dimenzija, koji je Sinj dobio već 1953. godine. Dalmatinka je bila i osnivač brojnih sportskih i kulturnih društava, koja su nakon propasti tvornice nastavila sa svojim djelovanjem. Tvornica je imala odmarališta za radnike, ljetovalište u Strožancu i kuću za odmor na obližnjem jezeru Peruća.“¹⁶⁷

Službeno otvorenje bazena bilo je na dan Alke, 9. kolovoza 1953. godine. Osim Alke, tu prigodu obilježila je i vaterpolska utakmica između Jadrana i Mornara. Tadašnji igrač Jadrana te dugogodišnji sportski urednik *Slobodne Dalmacije*, Ivica Jurišić navodi kako taj dan pamti po izuzetno hladnoj vodi i odličnom rižotu nakon čega je slijedio zajednički odlazak na Alku.¹⁶⁸ Spomenuti događaj prikazan je na *Slici 3*.

Iako je predstavljao veliku atrakciju i povijesni događaj u Cetinskom kraju, bazen je imao problema s čistoćom vode:

Ranih pedesetih godina napravljena je tvornica Dalmatinka. Najzaslužniji čovjek za to je, legenda Cetinske krajine, Vice Buljan s kojim sam bio osobni prijatelj jer ja sam radio u komitetu onda je to normalno da se kupilo oko toga. Osjetila se potreba da radnička klasa ima se gdje i okupat. I Vice Buljan potiče da se izgradi, kod Šimaca gori, bazen. I taj bazen je otvoren 1954. godine i svi prateći prostori. Bila je i kuglana tu, itd. Međutim, bio je problem vode, bile su uske cijevi tako da čistoća te vode nije

¹⁶⁵ Arandelovac je grad i općina u Srbiji. Nalazi se sjeveroistočno od planine Bukulje točnije u središnjoj Srbiji te spada u Šumadijski okrug.

¹⁶⁶ Dragana Modrić, *Kako (je) tvornica mijenja(la) grad: primjer tvornice Dalmatinka*, Galerija Sikirica, Sinj, Vol. 55 No. 2, 2018.

¹⁶⁷ Isto, str. 131

¹⁶⁸ Sinjski portal Ferata: <https://www.ferata.hr/malo-o-bazenu-malo-o-vici/> (pristup 24.05.2022.)

bila na zavidnom nivou. A inače je to bilo i danas se sačuva, jedno je vreme bio napušten pa je sad ponovo otvoren i u funkciji je kao što je nekada bio. Dakle, tvornica Dalmatinka je bila preduvjet i potreba izgradnje bazena. Izgrađen je u Sinju bazen olimpijski, ponavljam olimpijski bazen.¹⁶⁹

Slika 3: Otvaranje bazena 1954. godine.¹⁷⁰

5.4. Narodna drama i igre

Drama je književni rod koji obuhvaća tekstove namijenjene izvođenju na pozornici. Upravo je zbog toga prikladan naziv za neke običaje koji su se izvodili u Sinjskom kraju uz publiku. Naime, riječ je o svadbenim i pokladnim događanjima koji zbog uvježbanog dijaloga i publike podsjećaju na dramu. Prema riječima Nikole Bonifačića Rožina, u Sinjskoj krajini su se zaista razvili primarni dramski oblici koji svjedoče o dramskoj aktivnosti naših predaka,

¹⁶⁹ Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

¹⁷⁰ Sinjski portal Ferata: <https://www.ferata.hr/malo-o-bazenu-malo-o-vici/> (pristup 25.06.2022.)

ali danas postoji jako malo podataka o tom ili su nepotpuni.¹⁷¹ Osim što su dramski, ovakvi običaji podsjećaju i na igru.

Što se tiče svadbenih dramskih igara, Bonifačić Rožin izdvaja: traženje ovce, razbijanje krova, krađa nevjestine cipele, magarac na svadbi, paljenje svekra i pregled mladoženje. *Traženje ovce* se događa ispred mladenkine kuće gdje svatovi pitaju domaćina je li njihova ovca kod njega, a potom puštajući desetak cura iziđe i mladenka. Nadalje, *razbijanje krova* događa se ispred mladoženjine kuće. Ova dramska igra nosi taj naziv jer barjaktar razbija nekoliko cigli kako bi učvrstio barjak na krovu te na barjak privezuje bičve i košulje koje mu daje mladoženjina majka. *Krađa nevjestine cipele* je običaj koji se sačuvao do danas u Sinjskoj krajini. Izvodi se tako da se dječaci zavuku pod stol i ukradu mladenkinu cipelu koju kasnije kum treba kupiti i vratiti mladenki. Kada bi se ukrala cipela, pjevali su se stihovi:

*Prijatelju, pala nam je rosa
oj' divere, mlada ti je bosa.*

Magarac na svadbi izvodi se u mladoženjinoj kući, a odvija se tako da svatovi dovedu magarca glumeći putnike koji traže pomoć, a mlada magarcu obuje bičve. Također, u mladoženjinoj kući odvija se i dramska igra *paljenje svekra*. U toj igri svatovi žele spaliti svekra, a nevjesta spašava darivajući svatove bičvama. U nekim verzijama spaljuje se još i starog svata ili kuma. U Sinjskoj krajini poznata je i *igra pregled mladoženje*. U mladoženjinoj kući „jedan se napravi kao doktor. Stavi na sebe bilu mantiju, šešir, naočale. Ima knjigu i olovku.“¹⁷² Nakon "pregleda" bi ustanovio da je mladoženja „sposoban da spava sa ženom“.¹⁷³

Kada je riječ o pokladnim dramskim igrama, svakako treba napomenuti da postoje skupine po selima koje se međusobno razlikuju: maškare iz Zelova, maškare iz Otoka, maškare iz Graba, maškare iz Vojnića, itd. Od dramskih igara koje su te skupine izvodile ostale su zapamćene samo neke: *Did i baba*, *Svatovi*, *Odgovor na tri pitanja*, *Ko će najveću motiku?*, *Turčin-Sultan*, *Sprovod pokojnog Blaža*, *Ispovijed*, *Kod suca za prekršaje*, *Rondari*,

¹⁷¹ Nikola Bonifačić Rožin, *Narodna drama i igre u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb, 1968., 517-573

¹⁷² Nikola Bonifačić Rožin, *Narodna drama i igre u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb, 1968., str. 528

¹⁷³ Isto.

*Prodaja cipela, Medo, Bak za rasplod, Krnje u Sinju.*¹⁷⁴ Posebno je zanimljiva dramska igra *Odgovor na tri pitanja* u kojoj sudjeluju knez, njegova žena, sluga (pop) i cigan. Naime, igra započinje tako što sluga poljubi kneževu ženu, a da bi se spasio od smrti sluga mora odgovoriti na tri pitanja:

„Sluga se zamisli: Koja su ta pitanja?

Knez: Prvo, di je sredina zemlje? Drugo, kaži mi koliko ima na mojem konju dlaka? Treće, pogodi što ja mislim? Dajem ti rok za razmišljanje.

Knez se okrene. Sluga se zamisli.

Dolazi mu cigo i pita ga: Šta ti je?

Sluga mu kaže: Moram odgovoriti na tri pitanja, a ne znam.

Cigo: A koja su ta pitanja?

Sluga mu kaže.

Cigo: Mogu ja odgovoriti ako nećeš ti.

Sluga: Spasi me, ako možeš.

...

Knez: Odgovaraj ako želiš ostati živ. Jesi li se domislio?

Cigo odgovara u ime sluge potuljene glave: Jesam.

Knez: Aj, govori di je sredina zemlje?

Cigo u ime sluge odgovara: Baš tute di ti stojiš. Ako ne viruješ, izmiri pa ćeš viditi da je tačno.

Knez: Odgovori na drugo pitanje. Koliko ima na mojem konju dlaka?

Cigo: Eno baš tačno koliko ima u babinoj torbi luga. Ako ne viruješ, broji lug.

Knez: A sada dolazi reće pitanje. Pogodi što ja mislim?

Cigo odgovara: Ti misliš da govoriš s popom, slugom, a nisi nego s Ciganom.

*Cigo skine šešir i pokaže glavu. Knez oslobodi slugu.*¹⁷⁵

Treća vrsta su dramske igre na sijelima u kojima su najčešće sudjelovali mladići željni dokazivanja svoje snage i pameti. U ovu grupu dramskih igara ubrajaju se: *Češljanje*, *Brico* i *Pogorjelac*. U igri *Češljanje* djevojka bi češljala mladića govoreći svima da uši te bi bacala šaku soli u vatru što bi simboliziralo istjerivanje zla iz mladića. U igri *Brico* netko bi glumio bricu oblačeći se u bijelo, dok bi ostali jedan po jedan išli kod brice u sobu gdje bi im on

¹⁷⁴ Isto.

¹⁷⁵ Kazivao Ante Delaš rođ. 1909., Nikola Bonifačić Rožin, *Narodna drama i igre u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb, 1968., str. 538-539

obojao bradu u različite boje ili čađom: „Onda idu kod djevojke, svi. Onda bude smijanja, komedije. Jedan drugome se rugaju, kako je namazan. Brico, to je samo smij“.¹⁷⁶ *Pogorjelac* je čovjek kojemu je izgorjelo sve pa skuplja pomoć, a ostali mu nude kruh ili jabuku na što im pogorjelac zahvaljuje pjesmom i udarcem drva o daščicu.

Osim dramskih igara, Sinjska krajina poznata je i po narodnim igrama. Naravno, najpoznatija je viteška igra Alka o kojoj će više biti riječ u sljedećem poglavlju. Uz Alku, igrane su se i *Trka*, *Dizanje mrtvaca*, *Traži se jaje*, *Vuk*, *Bod ježa*, *Potezanje klipa*, *Turanje uza zid*, *Zujevica*, *Tamoroda*, *Poletiše tice*, *Turica*, *Prstenca*, *Šudlanje ili Kevanje*, *Kide*, *Neka bije*, *Robanje*, *Trlja*, *Franje*, *Ćorave babe*, *Buba Mara*, *Boje*, *Na pršuta*, itd.¹⁷⁷

5.5. Folklor i narodni plesovi

*„Kolo mijenja svaki čas oblik pretvarajući se čas u elipsu, čas u oblik slova S, čas u ovo, čas u ono. Katkada se kolo razdijeli na parove, pa onda produže igru dvoje po dvoje, muškarci i žene, a cijeni se onaj, tko je kadar izdržati vrlo duge skokove, koji se zovu skoči gori...“*¹⁷⁸

Alberto Fortis

U Sinju i okolice se najviše plesalo u razdoblju između dva svjetska rata. Plesali su svi staleži. Stanovnici okolnih sela plesali su seljačko kolo koje su zvali sinjsko kolo, dok su trgovci i obrtnici plesali francusku kadrilju, salonska kola, šotiš, mazurku, polku i valcer.¹⁷⁹ Osim razlike u vrsti plesa, postoji i razlika u mjestu i prigodi održavanja. Naime, dok su seljaci plesali u gradu na otvorenom prilikom sajмова, derneka i blagdana, viši staleži su imali gradske zabave s pozivnicama te odijelima za muškarce i plesnim haljinama za žene:

*Igralo se uvijek za derneka kod crkve. Poslin mise idu gosti na ručak. Kasnije se vraćaju i onda se igra kolo. To kod crkve se zove Gola Brda. Na Božić se igra kolo na gumnu. Sastanu se stari ljudi, prijatelji. U kući se nikad nije igralo. To je uvijek sve na otvorenom.*¹⁸⁰

¹⁷⁶ Kazivao Mate Bešker rođ. 1901., Nikola Bonifačić Rožin, *Narodna drama i igre u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb, 1968., str. 528

¹⁷⁷ Nikola Bonifačić Rožin, *Narodna drama i igre u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb, 1968., str. 567-571

¹⁷⁸ Ivan Ivančan, *Narodni plesovi sinja i okolice*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, 1968., str. 278

¹⁷⁹ Isto.

¹⁸⁰ Kazao Ivan Samardžić iz Otoka. Zbilježio Ivan Ivančan, *Narodni plesovi sinja i okolice*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, 1968., str. 282

Nadalje, za seljačko kolo nije bila potrebna glazba, dok bi na graskim zabavama svirao orkestar. Od spomenutih plesova viših staleža, najpoznatiji su: plesovi Alkarskog društva, sokolski ples, plava noć "Junaka", ples društva jahača "Kolo", ples glazbara i ples vatrogasaca.¹⁸¹

I nakon Drugog svjetskog rata se nastavilo plesati u Sinjskoj krajini, ali nešto ozbiljnije u vidu organiziranih društava i kudova o čemu svjedoči stanovnik sela Glavice:

*Folklor se pojavio tek kad i klub Borac u Glavicama, pojavio se Borac 1946. pa je bio presta postojat pa se ponovo otvorio 1961. Poslje se pojavio i kud Frano Masnić. Kud Frano Masnić bio je poznat i renomiran. U njemu se pojavio harmonikaš Branko Pavić zvani Pradica. A to folklorno društvo Frano Masnić je obišlo svu Hrvatsku, Srbiju, Crnu Goru i ostalo. I danas ono postoji, ali kako i u kojoj formi ja ne znam.*¹⁸²

6. Viteška igra Alka

*„Sinjani...ustanoviše vitežku igru, u kojoj mladi momci, a i zreliji ljudi trčeći na vas mah na konjima pogadjaju kopljem u gvozdeni kolut, koji se zove halka; a to se kod nas kaže "trkati halku": kao što se veli "odnieti halku", najboljim uspjehom u nju do tri puta pogoditi.*¹⁸³

fra Ivan Marković, 1887.

¹⁸¹ Ivan Ivančan, *Narodni plesovi sinja i okolice*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, 1968., str. 279

¹⁸² Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

¹⁸³ Marković, fra Ivan. *Sinj i njegovo slavlje god. 1887.*, Dionička tiskara u Zagrebu 1898., str. 42

Slika 4: „Trka halke na 16. kolovoza 1887.“¹⁸⁴

6.1. Obrana Sinja od Turaka

Za priču o samoj bitci u Sinju 1715. godine, važna su i događanja koja su prethodila u Rami i Beču. Rama se spominje u ovom kontekstu zbog čudotvorne Gospine slike ispred koje se narod molio za vrijeme napada. Smatra se da slika potječe iz 15. stoljeća te da su je u Ramu donijeli misionari iz Italije, među kojima je i sveti Jakov Markijski.¹⁸⁵ Naime, slika je dugo bila u crkvi na Šćitu u Rami koja je mnogo puta zapaljivana, ali se slici ništa nije dogodilo. Dana 12. rujna 1683. godine poraženo je 250 000 turskih vojnika pod Bečom.¹⁸⁶ Nakon toga događaja turske su vlasti nemilosrdno progonile kršćane, pogotovo franjevce, u Duvnu, Livnu i Rami. Kako bi pobjegli od Turaka, franjevci bježe sa Gospinom slikom prvo u Split, a potom u Sinj.

Godine 1715. u ljeto, nakon što su obaviješteni o turskom napadu koji će uslijediti, fratri su se podijelili u dvije skupine. Jedni su otišli u Split, a drugi su, točnije njih sedmorica s fra Pavlom Vučkovićem, Gospinu sliku ponijeli u grad.¹⁸⁷ Napad na Sinj započeo je 8. kolovoza 1715. godine. Fra Ivan Marković u svom djelu *Sinj i njegovo slavlje god. 1887.*

¹⁸⁴ Marković, fra Ivan. *Sinj i njegovo slavlje god. 1887.*, Dionička tiskara u Zagrebu 1898., str. 113

¹⁸⁵ Marko Dragić, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina, Zadar, 2016., str. 153-177

¹⁸⁶ Isto.

¹⁸⁷ Isto.

opisuje napade svih dana opsade: „Na 10., 11., 12. i 13., neprijatelj je svejednako nastavio grad biti, kao što je rečeno, iz lubarada i topova, i toliki nam kvar učini da ni sam vladin predstavnik nije mogao naći zaklona, odakle bi sigurno mogao izdavati potrebite naredbe“¹⁸⁸. Nakon osam dana svakodnevnih napada, vrhunac bitke dogodio se u noći s 14. na 15. kolovoza kada se turski paša s vojskom povukao u Livno jer su se preplašili. Naime, poginulo je 10 000 turskih vojnika, a preživjeli turski vojnici pripovijedali su o ženi u jakoj svjetlosti kako hoda po zidinama grada.¹⁸⁹

Postoje mnoge predaje koje prate opisane povijesne događaje, a neke od njih su:

Fratar Vučković, znaš da je to danas naše prezime i di žive, e, njega su ti Turci uvatili kod Čitluka, tamo di ti je ona kula i jasnoga su ti odveli tamo u onaj svoj grad. O Vučkoviću ti se nije znalo ništa nekih pet godina a onda in je on uteka i vratijo se u Sinj i nastavijo branit grad. Za to vrime Turci su ti malo pomalo osvajali ova mista i približavali se našem gradu, pa je ljude uvatila panika i počeli su polako bižat svojoj rodbini, a onda ti se odselilo puno svita i više se nisu vratili. U gradu ti je ostalo zericu svita, sedamsto vojnika i oni fratri šta su došli iz Bosne i Rame a svi su utekli na Stari grad. Brzo su ti Turci osvojili okolna mista i tako došli do nas. Godine 1715. počeli su ti oni osvajat Varoš, i popalili su sve, a izgorija je i onaj samostan šta je bijo na pijeci.

Kad su ti doli sve popalili uputili su se oni na Stari grad, a ljude ti je gori uvatila panika jer je Turaka bilo šezdeset iljada a branitelja i puka niti iljadu. Onda su ti fratri izvadili sliku naše Gospe i u onoj maloj pećini su ti se počeli molit. Turci su počeli navaljivat, a fratriba se pridružijo i obični narod i dva dana i dvi noći su ti molili Gospu da in pomogne. Najveća navala je bila sa 14. na 15., na Gospin žežen, a 15. ti se desilo čudo. Ljudi su se molili dva dana i dvi noći a pridružili su in se i branitelji i naša Gospa ih je čula. Sva u bilu pojavila se na gradskin zidinama, pogledala u svoje vjernike i ispružila ruku prema Turcima. Kažu da je odala po gradskin zidinama a da su Turci počeli bižat, a neki da su umirali na mistu. Svit priča da je na njih poslala kugu, a meni ti je moja baba pričala da in je dala srdobolju i oni

¹⁸⁸ Marković, fra Ivan. *Sinj i njegovo slavlje god. 1887.*, Dionička tiskara u Zagrebu 1898., str. 39

¹⁸⁹ Marko Dragić, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina, Zadar, 2016., str. 153-177

*su ti se rabižali, a velik dio njih se utopijo u Cetini koja je onda naglo narasla. I nikad ti se više oni nisu u naš kraj vratili.*¹⁹⁰

*Za vrijeme velike najezde Turaka u cilju širenja njihovog carstva, skupila se šaćica hrabrih Sinjana da obrani svoj grad i u tome im je pomogla draga Gospa koju svi danas štujemo. Sinj je bio u plamenu, ljudi na izmaku snaga. Turčin je nadirao sve žešće, kad se odjednom na zidinama grada pojavi lik žene s kudiljom u ruci. To ti je bila Gospa, Velika Gospa koja je na Turke poslala kugu i protjerala ih iz Sinja preko Cetine na istok. Mnogo se Turaka ugušilo u Cetini, mnogo ih je pomrlo od kuge, a dok su bježali otet im je konj glavnog sultanskog vojskovođe koji se zvao Edek. S konjem je stigla i cijela njegova oprema: sablja, štit i ukrasi na konju.*¹⁹¹

6.2. Tri soneta i oda u čast Alke

Autor triju navedenih soneta i ode u čast sinjske Alke je Julije Bajamonti. Rođen je 4. kolovoza 1744. godine. Naime, njegova obitelj preselila se iz Italije u Split. Otac mu je Giandomenico Bajamonti, a majka Jelena Capogrosso, unuka hrvatskog pjesnika Jerolima Kavanjina. Radi se o splitskom polihistoru, liječniku i skladatelju koji je, kako navodi Ivana Tomić Ferić, „već dulje vrijeme poznat hrvatskoj znanstvenoj javnosti kao jedan od najznamenitijih prosvjetitelja ne samo dalmatinske već i cjelokupne hrvatske povijesti. Bavio se književnošću, poezijom, lingvistikom, prevoditeljstvom, poviješću, etnologijom, etnografijom, arheologijom, bibliografijom, filozofijom, meteorologijom, fizikom, kemijom, ekonomijom, agronomijom, medicinom i glazbom, ostavivši iza sebe plodnu i multidisciplinarnu bibliografiju“¹⁹². Bajamontijeve rukopise soneta i ode pronašao je Arsen Duplančić¹⁹³. Vodeći se tragovima kao što su spominjaje providura Faliera, providurova bolovanja i ozdravljenja te zapovjednika sinjske tvrđave Paola Emilia Canala, Duplančić je zaključio je povod Bajamontijeva pisanja bilo održavanje sinjske Alke. Također, utvrdio je da se radi o najranijoj, prvoj pouzdanoj vijesti o održavanju Alke u Sinju iz 1784. godine¹⁹⁴.

¹⁹⁰ Marko Dragić, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, 2016., str. 166 (Dino Fabjančić zapisao je 2009. god. Kazao mu je Ante Budimir, rođen 1924. Rkp. FF ST, sv. 2009., S.)

¹⁹¹ *Isto*, Martini Lovrić 2006. godine u Sinju kazao je Jakov Đipalo-Ban (rođ. 1952. g.) Rkp. FF ST, sv. 2006.

¹⁹² Ivana Tomić Ferić, *Julije Bajamonti i Ruđer Bošković – hrvatski enciklopedisti 18. stoljeća*, 2011., str. 37

¹⁹³ Arsen Duplančić je profesor povijesti te voditelj knjižnice Arheološkog muzeja u Splitu. Objavio je knjige: *Splitske zidine u 17. i 18. stoljeću*, *Crkve kraljice Jelene u Solinu*, *Zbirka slika Arheološkog muzeja u Splitu*

¹⁹⁴ Tonko Maroević, *Julije Bajamonti – U čast Alke 1784.*, Matica hrvatska, Sinj, 2011., str. 35

Soneti:

I.

Srčani Junak i Sin glasoviti

Preuzvišene tvoje Domovine

Komu, za kobnu bol nam da se brine,

Htjede savjetom brižnim povjeriti,

On, Gosparu, što ozdravljen si sada

Od pogibelji što te drža dugo,

Jer smrt si, s prijetećom joj kandžom, kugom,

Vidio da tvom domu se prikrada;

Oh, kakve čine iskrenog veselja

Na ovom tlu ti privrženom sprema!

Tvoja i naša ispuni se želja!

Svečanost ta će sjećat nas posvema

Na Pokretača i Pokrovitelja,

Spomena dražeg od toga nam nema.

II.

Nek šuti holi Rim, jer će zaludu

Ubrajat Cirkus među svoje dike,

A natjecanja, igre svekolike

Nek odsad mu zaboravljene budu.

Kad dostojni su tako mogli biti

Junaci, kao ovi među nama?

Kad slavilo se tako pobjedama,

Gdje se takmace takvom čašću kiti?

Onaj, kog ruka do spasa nas dove,

Vesel zbog Tebe, što si ozdravio,

Darežljiv sad na svečanost nas zove

Zbog tebe, što si Njemu povjerio

Spas naš; za alku i proslave nove

Još nikad razlog bolji nije bio.

III.

*Junak, kom tešku zadaću si dao
Da pomogne nam u jadnome stanju,
Sada kada si, po mučnom bolovanju,
Opasnosti, Gosparu, izmakao,
Na koji način dostojniji, bolji,
Mogao zalog Tvom je srcu dati,
Svijetu i tebi jasno pokazati
Radost, koja nas sve odobrovolji?
Ako u slavlje svi smo uvučeni,
Ako zvuk vedri pljeska uhu godi,
Ako od kuge nismo uništeni;
To je što njegov napor plodom rodi:
Al njegovo napor od Tvog proishodi,
Desnice tvoje dar je dragocjeni.*

Oda:

*Nesretnom tome narodu
Tko nov će život dati?
Tko spremno pomoć pružiti
U mucu koju pati?
Koje Božanstvo naklono
Zemlji što trpi cijela
Konačno će rastvoriti
Radosti, smijeha vrela?
Jadran će dakle imati
Tako moćnih junaka,
Mudrih i spremnih sinova,
A namjera im jaka!
Da, Prokonzul uzvišeni,
Pokrajini na straži,
Nevoljnika tih žalost će
Olakšat i ublažit.
Da za štetu im brine se
On vjernog će zadužit*

*Upravitelja, u ruke
Nalog mu dat da služi.
Zbog tako brižne odluke
Smrt se osvetit htjela
I samog je Prokonzula
U opasnost dovela.
Al Nebo koje pažnju svu
Dobrostivim poklanja
Iz opasnosti vodi ga,
Spasi od teškog stanja.
Upravitelj sad ponosan
Svečano navješćuje
Dogadaj sretan narodu,
Što sad se već raduje.
Hoće da danas slavi se
Natjecanje baš sjajno,
Ko sjećanje da ostane
Na ovom mjestu trajno.
Takmace zove, potiče
Da svak se lijepo trudi,
Ko darežljivi poticaj
Nagrade vrijedne nudi.
Evo povorka ratnička
Za Alku već se slaže,
Što premda hrabrost hini tek,
Baš pravu hrabrost kaže.
Kolika slava danas će
Obasjat pobjednika!
Ni pobjednik olimpijski
Takvu ne dobi nikad.
Razuma konji nemaju,
Tako bar mnogi vele,
Al danas ponos i oni
Zbog sudbe kazat žele.*

I oni kao da žude

Čast pobjedničku steći:

Možda je pogrešno dušu

I pamet im odreći.

Po brdu i po dolini

Radosni pjev se javlja,

Klicanje odjekuje,

Dan velik se proslavlja.

Dan sveti, nezaboravni

Opjevati će Slava

Gdje god se časte zasluge

I ljubi ljubav prava.

Zavist usudit se neće

Poreć doživljaj čisti,

Već samo će u tišini

Odurne usne gristi.¹⁹⁵

Kako bi se bolje razumjeli pročitani stihovi, Duplančić objašnjava povijesnu pozadinu i događanja iz 1784. godine: „Naime, Francesco Falier je generalni providur Dalmacije, sa sjedištem u Zadru, od 1783. do 1786., a Paolo Emilio Canal je providur Sinja, odnosno vojni zapovjednik sinjske tvrđave, od 1783. do 1785. Preležana providurova bolest, odnosno ozdravljenje, pada u 1784.“¹⁹⁶ Prema ovim povijesnim činjenicama i stihu iz prvog soneta „*Jer smrt si, s prijetećom joj kandžom, kugom*“, lako se da zaključiti da je u Cetinskoj krajini zavladao kuga koja je zarazila i samog providura Faliera, a njegovo ozdravljenje i popuštanje zaraze u cijelom kraju svakako je bio razlog za veliko veselje, slavlje i igru što je i opisao Bajamonti u svojim stihovima.

6.3. Alka kroz povijest

Prema riječima Šime Jurića, Alka nije autohtoni narodni običaj, nego izravni potomak viteških turnira koji su nekada bili rasprostranjeni u gotovo svim zemljama Europe i

¹⁹⁵ Tonko Maroević, *Julije Bajamonti – U čast Alke 1784.*, Matica hrvatska, Sinj, 2011., str. 11-31

¹⁹⁶ Tonko Maroević, *Julije Bajamonti – U čast Alke 1784.*, Matica hrvatska, Sinj, 2011., str. 36.

dijelovima bliskog istoka.¹⁹⁷ Smatra se da je odluka o održavanju Alke donosena na dan same pobjede 15. kolovoza 1715. godine. Premda nije poznato je li odmah i održana, može se zaključiti da nije jer je Cetinska krajina tada bila uništena zbog bitke. Također, nije se mogla održavati ni 1716., 1717. i 1718. godine zbog sukoba s Turcima koji su završili tek 1718. godine kada je potpisan mir između Venecije i Turske.¹⁹⁸

Najstariji dokaz o održavanju Alke datira iz 1798. godine. Radi se o pismu kojeg carski povjerenik za Dalmaciju Turn šalje sinjskom zapovjedniku Jakovu Grabovcu: „In this letter Turn informs the Sinj commander that the Austrian authorities have given their approval that the tournament should be continued as before and under same conditions“¹⁹⁹.

Ono što je Alku učinilo posebnom i drugačijom od svih viteških turnira je odluka o formiranju štitonoša (današnjih alarskih momaka) u zasebnu četvu koja je marširala ispred alkara. Tim činom je drevni feudalni turnir postao na neki način demokratski jer štitonoše više nisu bili podanici ili sluge, nego ravnopravni partneri svom alkaru. Ovom promjenom je narod još više cijenio i volio Alku.

¹⁹⁷ Šime Jurić, *History of Sinj and the Cetina March*, zbornik radova na engleskom jeziku Sinjska Alka (The Alka tournament of Sinj), Beograd 1987., str. 58

¹⁹⁸ Isto.

¹⁹⁹ Isto, str. 63, prijevod: „Ovim pismom Turn obavještava sinjskog zapovjednika da su austrijske vlasti dale suglasnost da se turnir nastavi kao i prije te pod istim uvjetima.“

Slika 4: Prikaz sinjskog alkara iz 1840. godine (Muzej Sinjske alke)²⁰⁰

6.4. Alka i narod

Alka već preko tri stoljeća utječe na živote stanovnika Sinja i okolice. No, može li se smatrati odrednicom njihova identiteta? Institut za društvena istraživanja "Ivo Pilar" iz Zagreba proveo je zanimljivo istraživanje o socio-kulturnim odrednicama identiteta stanovnika Cetinske krajine u perspektivi iskorištavanja lokalnih prirodnih, kulturnih i ljudskih resursa. Između ostalog, u istraživanju je bilo riječi o značenju Alke za lokalni identitet i o budućnosti Alke.²⁰¹ Rezultati su pokazali da za Cetinjane Alka nije samo kulturno-povijesna manifestacija, nego „...medij kojim Cetinjani sebe i okolinu podsjećaju na pobjedu svojih predaka koja je proizišla isključivo iz hrabrosti domaćih sinova i duhovne potpore Djevice Marije.“²⁰²

²⁰⁰ Hrvatski vojnik: <https://hrvatski-vojn timer.hr/opsada-sinja/> (pristup 25.05.2022.)

²⁰¹ Jakov Žižić, *Sinj i Alka: Priče o ljudima i događajima*, Klub Sinjana Zagreb, 2018., str. 45

²⁰² Isto.

O dubokom značenju Alke za narod Cetinske krajine svjedoči i činjenica da je ta viteška igra opstala do današnjih dana unatoč svim promjenama u društvu. Ona je simbol stradanja, junaštva i odanosti prema domovini i Gospi Sinjskoj²⁰³ koju nosi u sebi svaki pojedinac ovog kraja od najranije dobi.

Nadalje, pokazalo se u spomenutom istraživanju kako Cetinjani drže do svoje tradicije. Odbijaju bilo kakvo prilagođavanje Alke gospodarskim i turističkim zahtjevima kao što su gradnja novog trkališta ili rekonstrukcija postojećeg.²⁰⁴ Iako su kroz povijest postojali ozbiljni pokušaji komercijaliziranja Alke, nisu zaživjeli upravo zbog značaja i simbolike Alke kojim se Cetinjani vode pri donošenju odluka. Jakov Žižić to naziva *veto akterom* koji je sačuva originalnost Alke. Dodatnu je zaštitu Alka dobila i međunarodnim priznanjem. To se dogodilo 16. studenoga 2010. na sjednici u Nairobiju kada je Međunarodni odbor UNESCO-a donio odluku o upisu Sinjske alke na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

Slika 5: Potvrda o upisu Sinjske Alke na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva na prijedlog Republike Hrvatske.²⁰⁵

²⁰³ Jakov Žižić, *Sinj i Alka: Priče o ljudima i događajima*, Klub Sinjana Zagreb, 2018., str. 46

²⁰⁴ Isto.

²⁰⁵ Alka.hr: <https://www.alka.hr/alkarsko-drustvo/alka-nematerijalna-bastina-covjecanstva-c10> (pristup 1.6.2022)

Sjednici je nazočilo 400 predstavnika iz 132 države potpisnice Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Na ovaj se način dodatno obvezuje primjena visokih standarda prilikom upravljanja Alkom.

6.5. Alka izvan Sinja

U statutu Viteškog alkarskog društva Sinj pod člankom 6. piše: „Alka se održava samo u Sinju i samo na stazi zvanoj Alkarsko trkalište, gdje se priređuje sve od svog osnutka.“²⁰⁶ Unatoč ovoj odredbi, Alka se ipak održala izvan Sinja i to čak četiri puta prema onom što je zabilježeno. Bilo je to u Splitu, Beogradu, Zagrebu i Vukovaru. No, postoji mogućnost da se još nekoliko puta održala u Splitu, ali ne postoje točni podaci o tome.

U Splitu se Alka održala 1. ožujka 1832. godine. Razlog održavanja bila je proslava 40. obljetnice krunjenja tadašnjeg cara Franje I. Postoji i podatak koji kaže da je razlog bio puštanje iz zatvora jednog Sinjanina.²⁰⁷ Ono što je ipak sigurno je ime slavodobitnika ove posebne Alke, a to je Grgur Lovrić.²⁰⁸

Sljedeća Alka izvan Sinja održala se u Beogradu 7. lipnja 1922. Ovoga puta povod je bilo vjenčanje kralja Aleksandra I. s rumunjskom princezom Marijom. Prema Žižiću, Alka se održala na hipodromu Dunavskog kola jahača "Knez Mihailo" kod Careve Čuprije.²⁰⁹ Pobjedu je odnio alkar Josip Tomašević-Pićurin. Jedna zanimljivost vezana uz ovog alkara, za nagradu je od kraljice Marije Karađorđević dobio zlatnu kutiju za cigarete s briljantima koju je kasnije založio zbog čega je izbačen iz Alkarskog društva 1923., a vraćen je 1944. godine.²¹⁰

Što se tiče Alke u Zagrebu, održana je 12. svibnja 1946. godine u povodu Trećeg kongresa Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ). Ova Alka trčala se na stadionu u Maksimiru. Mediji taj događaj opisuju kao: „jedno od rijetkih, nestatutarnih, natjecanja u povijesti Alke koje je održano izvan Sinja. Slavodobitnik je opet postao major

²⁰⁶ Statut Viteškog alkarskog društva u Sinju:

<https://www.alka.hr/storage/upload/userfiles/files/STATUT%20VITESKOGA%20ALKARSKOG%20DRUSTVA%20SINJ.pdf> (pristup 2.6.2022)

²⁰⁷ Alka.hr: <https://www.alka.hr/alka-wiki/alke-odrzane-izvan-sinja-a27> (pristup 2.6.2022.)

²⁰⁸ Jakov Žižić, *Sinj i Alka: Priče o ljudima i događajima*, Klub Sinjana Zagreb, 2018, str. 80

²⁰⁹ Isto.

²¹⁰ Isto.

Bruno Vuletić. Nazočni su bili Josip Broz Tito, Vladimir Nazor...²¹¹ Bruno Vuletić dobro je poznat i omiljen narodu Cetinske krajine:

Slušaj šta se tiče Brune Vuletića, to je legenda Cetinske krajine. To je junak sa Sutjeske, a još veći junak sa Neretve. Bruno Vuletić je bio mlad čovjek, a bio je komandant bataljuna. Njegovo odjeljenje je prvo prošlo priko mosta na Neretvi.²¹²

Slika 6: Alkar Josip Tomašević-Pićurin, slavodobitnik Alke održane 1922. u Beogradu²¹³

²¹¹ Večernji list: <https://www.vecernji.hr/vijesti/nestatutarna-alka-odrzana-je-1946-u-zagrebu-titu-u-cast-1016061> (pristup 2.6.2022.)

²¹² Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

²¹³ Jakov Žižić, *Sinj i Alka: Priče o ljudima i događajima*, Klub Sinjana Zagreb, 2018, str. 80

Pojedinosti održavanja Alke izvan Sinja dobro su poznate i stanovnicima Sinja i okolice:

*Međutim, u počast oslobođenja Zagreba održana je Alka. Bila je ona održana nedavno i u Vukovaru, pa je bila održana 1921. u Beogradu. Bila je u čast ženidbe kralja Aleksandra. Kralj Aleksandar je oženio ovu Mariju, rumunjsku princezu i ima s njoj tri sina, a ima je on i brata koji je za vrime rata bio u Beogradu.*²¹⁴

Posljednji grad u kojem je održana Alka je Vukovar. Prije pet godina točnije 6. svibnja 2017. kao poklon Sinja i Cetinske krajine hrvatskom herojskom gradu Vukovaru.²¹⁵ Slavodobitnik je bio Ante Zorica. Poklon Sinja za Vukovar se može tumačiti kroz mnogo čimbenika, a neki od njih su: Vukovar najduže ima ulicu posvećenu Sinjskoj alki, Vukovar utjelovljuje hrabrost, ustrajnost i žrtvu baš kao i Alka, dvojica Sinjana (Andrija Alčić i Ivica Poljak - Sokol) su poginula tijekom obrane Vukovara te su posmrtno proglašeni počasnim članovima Alkarskog društva, dugo prijateljstvo između ova dva grada, itd.²¹⁶

7. Zaključak

Antropologija je znanost koja se bavi proučavanjem ljudskog roda bez obzira na vrijeme i mjesto. Djeli se na fizičku i kulturnu. Dok kulturna stavlja naglasak na kulturu, fizička se bavi ljudima kao biološkim organizmima. Kulturna antropologija se dalje dijeli na arheologiju, lingvističku antropologiju i etnologiju.

Sinj i njegova okolica predstavljaju plodno tlo za kulturnu antropologiju. Rijeka Cetina udahnula je život ovom kraju zvanom po njoj Cetinska krajina. Teče od izvora u Vrlici kroz cijeli Cetinski kraj što je omogućilo bogat poljoprivredni, kulturni, i svaki drugi aspekt života. Što se tiče arheologije, ova je rijeka u svom koritu skrila mnoge ostatke i dokaze o nastanjivanju ovih prostora i životu ljudi počevši od najstarijih razdoblja prapovijesti. Neki od spomenutih dokaza su: kameni ručni klin iz starijeg kamenog doba pronađen kraj Hana, koštana motika i keramičko posuđe iz mlađeg kamenog doba pronađeni kod Trilja i Rumina, bakrene sjekire i brončani bodeži metalnog doba pronađeni u Trilju, Otoku i Obrovcu Sinjskom, itd. Nadalje, kao maleno etnološko istraživanje prikazan je svakodnevni život i

²¹⁴ Kazao mi je 2022. godine Josko Masnić rođen 11. srpnja 1938. godine u Glavicama.

²¹⁵ Alka.hr: <https://www.alka.hr/alka-wiki/alke-odrzane-izvan-sinja-a27> (pristup 3.6.2022.)

²¹⁶ Jakov Žižić, *Sinj i Alka: Priče o ljudima i događajima*, Klub Sinjana Zagreb, 2018, str. 82

crkveno-pučki običaji stanovnika Sinjske krajine. S obzirom da su se ljudi bavili stočarstvom i poljoprivredom, život im je bio težak, a hrana oskudna. Veselje su im pružali seoski derneći i proslave blagdana. Što se tiče crkveno-pučkih običaja, u ovom kraju obilježavali su se tijekom cijele godine: u vrijeme adventa Sveta Barbara, Sveti Nikola, biskup, Bezgrješno začecje Blažene Djevice Marije, Sveta Lucija, Badnjak i Božić, zatim Sveti Stjepan prvomučenik, Sveti Ivan apostol, Sveta nevina dječica, Silvestrovo, Nova godina, Sveta tri kralja, Poklade, u vrijeme korizme i Uskrsa slavila se Cvjetnica, Veliki četvrtak, Veliki petak, Velika subota, nakon toga Sveti Josip, Sveti Juraj, Sveti Marko, Spasovo, Duhovi, Tijelovo, Sveti Antun Padovanski, Sveti Ivan Krstitelj, Velika Gospa te Svi sveti i Dušni dan. S aspekta lingvističke antropologije zanimljivo je čuti stare riječi koje se više ne upotrebljavaju ali i govor kazivača koji je snimljen i transkribiran u ovom radu. Neke od zastarjelica su: bakra, bičva, metit, tudan, zerica, itd.

Sinj se vrlo brzo razvio i postao poznat široj okolini zahvaljujući Gradskoj glazbi Sinj, sinjskoj ferati zvanj *Rera*, sinjskom (olimpijskom) bazenu, narodnim dramama i igrama, folkloru i narodnim plesovima, itd. Sve navedeno doprinijelo je bogatom kulturnom životu ovoga kraja. Uz to, najveći naglasak dan je viteškoj igri zvanj Alka. Ona je simbol stradanja, junaštva i odanosti prema domovini i Gospi Sinjskoj te je dio identiteta svakog pojedinca ovoga kraja. Stoga, ovaj diplomski rad svojevrzna je oda u čast i slavu ljudi i bogatstva koje nosi Cetinska krajina.

Literatura:

1. Asturić, Marina, *Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi*, Ethnologica Dalmatica 25, Split, 2018., str. 97-117.
2. Bajamonti, Julije. *U čast Alke 1784.*, priredio i preveo Tonko Maroević, Matica hrvatska Sinj, 2011.
3. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno- pučkoj baštini širokobriješkoga kraja*, Croatica et Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, 10/2, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014. str. 375.-385.
4. Bonifačić Rožin, Nikola, *Narodna drama i igre u Sinjskoj krajini*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb, 1968., 517-573
5. Borković, Velimir i sur., *Gradska glazba Sinj 1862.-2012.*, Zagreb 2012.
6. Braica, Silvio. *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Vol. No. 13, 2004., Split, str. 5-26
7. Buljan, Anamarija. *Usmenoknjiževna i crkveno-pučka baština u sinjskom kraju*, Filozofski fakultet u Splitu, završni rad, 2019.
8. Cesarik, Nikola i Kramberger, Vjekoslav. *Lavovi sv. Marka – Mletačko naslijeđe grada Zadra*, Dani kulture u Sisku, GLAS NARODNE DIPLOMACIJE 14/XI 2014., str. 52-53
9. Cvetnić, Sanja. *Kapela sv. Ivana krstitelja na gorici kraj lepoglave – "pustinjačka" ikonografija*, Croatica Christiana periodica, Vol. 27 No. 52, 2003. Zagreb, str. 119–136
10. Čapo-Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb 1997.
11. Dragić, Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 235.-252.
12. Dragić, Marko. *Sveta nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji*. Ethnologica Dalmatica 28. Etnografski muzej Split, 2021., 51-73.
13. Dragić, Marko. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., 37-84

14. Dragić, Marko. *Štovanje sv. Josipa u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 18 (1), Kršćanski akademski krug (KRAK). Zagreb, 2020., 145-170.
15. Dragić, Marko. *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*. Crkva u svijetu 54 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019. 59-81.
16. Dragić, Marko; Dragić, Helena, *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini, Croatica et Slavica Iadertina*, 15 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2019., str. 275-329.
17. Dragić, Marko, *Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja*, Croatica et Slavica Iadertina 14 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2018. 189-230.
18. Dragić, Marko. *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018., 37-66.
19. Marko Dragić, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina, Zadar, 2016., str. 153-177
20. Dragić, Marko, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, 141-163.
21. Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 303-323.
22. Dragić, Marko, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 5-42.
23. Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183
24. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435.
25. Dragić, Marko. *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 417.- 426.
26. Dragić, Marko. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269-313.

27. Dragić, Marko. *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155-188.
28. Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 123-174.
29. Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*. Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4). Split, 2010. 467-488.
30. Marko Dragić, *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 81-103
31. Dragić, Marko. *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, Vol. No. 2-3, 2009.
32. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440.
33. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
34. Dragić, Marko. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
35. Dragić, Marko. *Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, 1., Split, 2008., str. 21-43.
36. Dragić, Marko. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-117.
37. Firić, Valter. *Sinjska ferata rera*, Zagreb: Klub Sinjana, 2006.
38. Gamulin, Jelena i Vidović, Ilda. *Etnografski prikaz Sinjske krajine*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zagreb 1968. str. 95-108
39. Glavan, Ivica. *Gradski bazen u Sinju ponovno otvoren nakon 30 godina*, Cetinska vrila, br.29, 2007., str. 40-42
40. Gulić, Andrea. *Suvremena etnografija usmenoknjiževnih vrsta u kontekstu tradicijske kulture u sinjskom kraju*, završni rad, Filozofski fakultet Split, 2020.
41. Haviland, William A., *Kulturna antropologija*, Zagreb, 2004.
42. Ivančan, Ivan. *Narodni plesovi sinja i okolice*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, 1968., str. 277-299
43. Jadrijević, Filip – Brajko, *Glavice kroz stoljeća*, Mjesna zajednica Glavice, Split 1989.

44. Jurić, Šime. *History of Sinj and the Cetina March*, zbornik radova na engleskom jeziku Sinjska Alka (The Alka tournament of Sinj), Beograd 1987., str. 58-70
45. Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, br.1, 2018., str. 5-35
46. Kelava, Josipa. *Advent u tradicijskoj kulturi posušškoga kraja*, Motrišta, 92. Mostar: Matica hrvatska Mostar, 2016. 62-72.
47. Kelava, Josipa. *Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja*. *Croaticaet Slavica Iadertina*, 13 (1). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru. 2018. 157-171.
48. Marković, fra Ivan. *Sinj i njegovo slavlje god. 1887.*, Dionička tiskara u Zagrebu 1898.
49. Milanja, Cvjetko. *Opis i definicija kulture (Konstrukcije kulture)*, Zagreb 2012., str. 13- 26, dostupno na: https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/studije/16/milanja_kk_011.pdf
50. Milićević, Josip. *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., Zagreb, 1967. 472-498.
51. Modrić, Dragana. *Kako (je) tvornica mijenja(la) grad: primjer tvornice Dalmatinka*, Galerija Sikirica, Sinj, Vol. 55 No. 2, 2018., str. 129-146
52. Morić, Ivana. *Običaji Delmata*, Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru, Vol. 5. No. 5., 2012.
53. Stulli, Bernard. *Kroz historiju Sinjske krajine*, Studije i građa o Sinjskoj krajini, Zgreb 1968., str. 5-90
54. Šentija, Josip. *Bilo je to godine devetsto I treće...*, *Cetinska vrila*, br. 29, 2007., str. 22-29
55. Šetka, Jeronim. *Gospa Sinjska, povijest svetišta Majke Božje u Sinju*, Sinj 1983.
56. Tomašević, fra Luka. *Između zemlje i neba, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)* Knjižnica »Gospa Sinjska« knjiga br. 6, Sinj 2000.
57. Tomić Ferić, Ivana. *Julije Bajamonti i Ruđer Bošković – hrvatski enciklopedisti 18. stoljeća*, Vol. 18 No. 1, 2011., str. 35-66
58. Vrgoč, Martin. *Pregled povijesti grada Sinja*, Ogranak Matice Hrvatske, Sinj 2009.
59. Vučemilo, s. Marija Petra. *Stoljeće života pod okriljem Znamenja velikoga, Školske sestre franjevke u Sinju*, Split 2020.

60. Žižić, Jakov. *Sinj i Alka: Priče o ljudima i događajima*, Klub Sinjana Zagreb, 2018.

Izvori:

Alka.hr: <https://www.alka.hr/alkarsko-drustvo/alka-nematerijalna-bastina-covjecanstva-c10> (pristup 1.6.2022)

Alka.hr: <https://www.alka.hr/alka-wiki/alke-odrzane-izvan-sinja-a27> (pristup 2.6.2022.)

Enciklopedija: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34552> (pristup 5.6.2022.)

Hrvatski vojnik: <https://hrvatski-vojnik.hr/opsada-sinja/> (pristup 25.05.2022.)

Portal Ferata: <https://arhiva.ferata.hr teme/9068-kratka-povijest-gradske-glazbe-sinj> (pristup 25.05.2022.)

Portal Ferata: <https://sinjskarera.hr/portal-sinjska-rera-danas-obiljezava-prvu-obljetnicu-postojanja/> (pristup 26. 05. 2022.)

Portal Zagrebačka nadbiskupija: <https://www.zg-nadbiskupija.hr/dokumenti/aktualnosti/sjeti-se-covjece-da-si-prah-i-da-ces-se-u-prah-vratiti> (pristup 27.06.2022.)

Sinjski portal Ferata: <https://www.ferata.hr/malo-o-bazenu-malo-o-vici/> (pristup 24.05.2022.)

Statut Viteškog alkarskog društva u Sinju:

<https://www.alka.hr/storage/upload/userfiles/files/STATUT%20VITESKOGA%20ALKARSKOG%20DRUSTVA%20SINJ.pdf> (pristup 2.6.2022)

Svjetlo vjere: <https://svjetlo-vjere.com/svetkovina-duha-svetoga-duhovi-blagdan-silaska-duha-svetoga-apostole-jeruzalemu/> (pristup 29.05.2022.)

Večernji list: <https://www.vecernji.hr/vijesti/nestatutarna-alka-odrzana-je-1946-u-zagrebu-titu-u-cast-1016061> (pristup 2.6.2022.)

Žumberački vikarijat: *Ulazak u Jeruzalem gospoda i spasa našega Isusa Krista (Cvjetnica)*, <https://www.zumberacki-vikarijat.com/ulazak-u-jeruzalem-gospoda-i-spasa-nasega-isusa-krista-cvjetnica/> (pristup 26. 05. 2022.)

Popis kazivača: Pera Poljak, Josip Delaš, Josko Masnić, Antonela Gulić

Sažetak

Kulturna antropologija Sinja i okolice

U radu je prikazana kulturna antropologija Sinja i okolice kroz povijesni aspekt, kulturu i običaje te svakodnevni život. U prvom dijelu rada predstavljena je bogata povijest Cetinske krajine i arheološka nalazišta koja svjedoče o njoj. U nastavku se može upoznati s prehranom, izgledom kuća, zabavama i načinom života ljudi te crkveno-pučkom baštinom ovoga kraja. Nakon toga slijedi prikaz fenomena koji su oživjeli kulturni život Sinja, a radi se o Grdskoj glazbi Sinj, otvaranju olimpijskog bazena, sinjskoj ferati, narodnoj drami i igrama te folkloru i narodnim plesovima. Naposljetku, detaljno su prikazane pojedinosti vezane uz najveći simbol Sinja koji je ujedno i simbol stradanja, junaštva i odanosti, a to je viteška igra Alka. Ova igra postala je dijelom identiteta naroda koji ju je uspio sačuvati stoljećima do današnjih dana unatoč svim promjenama u društvu. U radu su navedene i priče kazivača iz Cetinskog kraja koji su pričali iz vlastitog iskustva ili usmenom predajom te na taj način pridonijeli potpunjenju povijesnih činjenica i zapisa.

Ključne riječi: kulturna antropologija, Sinj, Alka, običaji, crkveno-pučka baština

Abstract

Cultural antropology of Sinj and surrounding area

This paper presents the cultural anthropology of the town Sinj and surrounding places through the historical aspect, culture, customs and everyday life. The first part of the paper presents the rich history of the Cetina region and archaeological sites corresponding with its history. It is followed by a description of the dietary habits, houses, entertainment and lifestyle of the Cetina region inhabitants, as well as their religious and folk heritage. The phenomena which revived the cultural life of Sinj, such as *Gradska glazba Sinj*, the opening of the Olympic swimming pool, Sinj ferrata, folk drama, games and dances are also mentioned in the paper. Lastly, *Sinjska Alka*, the greatest symbol of Sinj which is also a symbol of suffering, heroism and loyalty is presented in great detail. This Croatian knight game has become part of the identity of the people who have managed to preserve it for centuries to this day, despite all the changes in society. This paper also lists the stories of the narrators from the Cetina region who complemented the historical facts and records.

Key words: cultural antropology, Sinj, Alka, customs, religious and folk heritage

OBRAZAC I.P.

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJI FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	MARTA POLJAK
NASLOV RADA	KULTURNA ANTROPOLOGIJA SINJA I OKOLICE
VRSTA RADA	DIPLOMSKI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ZNANSTVENO POLJE	FILOLOGIJA
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	PROF. DR. SC. MARKO JERGIĆ
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. DOC. DR. SC. LUCIANA PRANON SUNDOR 2. PROF. DR. SC. MARKO JERGIĆ 3. DR. SC. NIKOLA SUNARA

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 31. 5. 2022.

mjesto, datum

Poljak

potpis studenta/ice

Obrazac A.Č

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____ kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja
magistra/magistrice _____ izjavljujem da je ovaj
diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima
i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija.
Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da
nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da
nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj
visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split,

Potpis